

HAASTE

Haastateltavana Jarkko Sipilä **s.4**

Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista **s.10**

Valvottu koevapaus osaksi vapauttamisprosessia **s.22**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Arkipäivän rasismi
kriminaalipolitiikan haasteena **s.7**

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA

Rikoksista pitää kertoa totuudenmukaisesti

Riikka Kostiainen

Haasteltavana on rikostoimittaja **Jarkko Sipilä**. Media vaikuttaa kriminaalipolitiikkaan lähinnä aihevalinnoiltaan. Sipilän mukaan työn lähtökohdanna on hakea yhteiskunnallisia epäkohdita. Siitä tulee hänestä myös se, että huono uutinen vain on suurempi uutinen.

7 Arkipäivän rasismi kriminaalipolitiikan haasteena Päivi Honkatukia & Leena Suurpää

Arkipäivän rasismi tekee etnisten vähemmistöjen nuorten rikollisuudesta erityisen ilmiön. Esimerkiksi etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten luokittelu joko rikosten tekijöiksi tai uhreiksi yksinkertaistaa heidän sosiaalista todellisuuttaan.

10 Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista Martti Lehti

Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista sekä kansainvälisesti että historiallisesti. Henkirikollisuuden taso on meillä tunnetusti huomattavasti korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa tai läntisessä Euroopassa, mutta nuorten rikollisuudessa tätä eroa ei esiinny.

12 Rikoksia uusivat lapset lastensuojelun vanhoja tuttuja Ville Hinkkanen

Rikosuralle ajautuvat helsinkiläislapset ovat usein lastensuojelun asiakkaita jo ennen ensimmäistä rikostaan. Peräti 70 prosenttia rikoksia usein uusineista lapsista oli joutunut tekemisiin lastensuojelun kanssa jo ennen ensimmäistä rikollista tekoaan.

14 Uuden lastensuojelulain keskeisiä piirteitä

Timo Harrikari

Lastensuojelulaki uudistettiin menneenä talvena ja uuden lain on määrä tulla voimaan vuoden 2008 alussa. Pohjana on sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa tehty laaja kehittämistyö. Rikoksen tematiikka näkyy uudessa laissa monin paikoin.

16 Järvenpää on turvallinen asuinpaikka

Saija Järvinen

Järvenpää on kansallisen väkivallan vähentämisen ohjelman pilottikaupunki. Toukokuussa 2006 toteutettiin "Turvallinen arki" -kysely. Sen tulosten mukaan nuoret kokivat Järvenpään turvalliseksi asuinpaikaksi.

18 Nuorten valvonta vaatii uudistamista

Heimo Kangaspunta

Haasteessa 1/2007 kirjoitettiin kahdeksan nuoren valvontakokemuksista. Kirjoituksessa tehtiin myös ehdotuksia eräiden valvonnan toimintatapojen parantamiseksi. Nuorten valvonta kaipaa kuitenkin perusteellisempää remonttia. Mitä sille pitäisi tehdä?

20 Hyvinvointi, pahoinvointi ja kriminaalipolitiikka

Ari-Matti Nuutila

Oikeusministeriössä on valmistunut kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007–2011. Kirjoittajan mukaan se on vaativa ja optimistinen.

22 Valvottu koevapaus osaksi vapauttamisprosessia Vuokko Karsikas

Valvottuun koevapauteen on asetettu paljon toiveita sekä yksilötasolla että vankiluvun vähentämisen kannalta. Sen käyttö on lähtenyt käyntiin tasaiseen, joskin melko hitaaseen tahtiin.

24 Vankien velkaongelmaan tarvitaan uusia ratkaisuja Veikko Kylämarttila

Yli 80 prosenttia vapautuvista vangeista on tutkimuksen mukaan velkaantuneita. Velkaantuminen painottuu rikosperusteisiin korvauksiin ja maksamattomiin sakkoihin. Laittomia, päihteiden käyttöön liittyviä velkoja on 15 prosentilla.

25 Omille jaloille – jalkautuvaa vertaistalousneuvontaa

Elisa Iivanainen

Takuu-Säätiön hallinnoimassa hankkeessa autetaan talous- ja velkaongelmassa olevia ihmisiä, jotka ovat syrjäytyneet tai elävät syrjäytymisuhan alla.

27 Perusoikeudet, vankeus ja kuntalaisuus

Ippo Alatalo

Rikosseuraamusalan neuvottelukunta järjesti toukokuussa seminaarin vankien perusoikeuksien toteutumisesta.

28 Työturvallisuusrikosten esitutkinta kaipaa kehittämistä

Anne Alvesalo & Kirsi Jauhainen

Poliisiammattikorkeakoulussa tehtiin kyselyyn, haastatteluihin sekä vuonna 2003 poliisin tietoon tulleiden tapaus- tai analyysiin perustuva tutkimus työturvallisuusrikosten tutkinnan ongelmista.

30 "Varmistunut inestidiagnosi"

Heikki Sariola

Virheellinen käsitys hyväksikäyttödiagnosin statuksesta tautiluokituksessa ja sen merkityksestä oikeudenkäynnissä voi aiheuttaa oikeusturvaongelmia.

32 NÄKÖKULMA

34 KRIMINOLOGIA

36 AJASSA

39 HISTORIAA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Kauko Aromaa

Toimittaja

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.om.fi/haaste

Toimitusneuvosto

Kimmo Nuotio (pj.)
Helsingin yliopisto
Tapio Lappi-Seppälä (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Aarno Arvela
Helsinki
Stefan Gerkman
Sisäasiainministeriö
Timo Harrikari
Helsingin yliopisto
Heimo Kangaspunta
Rikosseuraamusvirasto
Olavi Kaukonen
Oikeusministeriö
Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Göran Sannholm
Hangon kaupunki
Hannu Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto
Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Mikko Stig / Lehtikuva

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

7. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat
kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ K A U K O A R O M A A

Ihmiskauppa jatkuu

Tietämys ihmiskaupasta seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa on lisääntynyt YK:n ihmiskauppasopimuksen ja muiden kansainvälisten toimien myötä. Sitä koskevia rikosjuttuja on saatu aikaan Suomessakin, vaikka tuomiot ovat vielä jääneet vähiin.

Ihmiskaupalla on toisetkin kasvot: maailmanlaajuisesti pakkotyötarkoituksessa tapahtuvan ihmiskaupan on arvioitu olevan jopa edellistä yleisempää. ILO, ETYJ ja UNODC ovat hiljattain lähteneet yhdessä liikkeelle epäkohdan oikaisemiseksi. Huomion painopiste on ulkomaalaisten hyväksikäytössä. Ilmiö on monimutkainen, koska siinä yhdistyvät hyväksikäyttö ja laittoman tai laillisen maahantulon järjestäminen hyväksikäyttötarkoituksessa.

Ei pitäisi kuitenkaan unohtaa, että hyväksikäytön uhreiksi joutuu myös suomalaisia. Hyväksikäyttöä näyttää esiintyvän esimerkiksi nuorten kesä-, satunnais- ja pätkätöissä sekä opintoihin liittyvissä pakollisissa harjoituksissa. Maassa asuvat ulkomaalaiset ovat tulleet kantaväestön nuorten rinnalle mahdollisen hyväksikäytön kohderyhmänä. Pakkotyönomaisia työoloja näyttää esiintyvän mm. rakennusalalla, telakoilla, siivoustyössä, ravintola- ja hotellialalla, kotityössä, maataloudessa ja marjanpöiminnässä. Epäillään myös, että ulkomaalaisia lapsia ja aikuisia pakotetaan kerjäämään, kaupustelemaan ja tekemään rikoksia.

Uhrien tunnistaminen ja pakkotyön osoittaminen on vaikeaa, ja vielä vaikeampaa on asian kytkeminen ihmiskauppaan. Uhrin eivät nosta juttuja eivätkä halua todistaa. Asia kuuluu monille toimijoille, joille ilmiö lienee vielä vieras – ammattiyhdistysliike, työnantajakärjestöt, työsuojeluviranomaiset tai verottaja tuskin arvioivat maailmaa tämän käsitteen kautta, eikä se poliisillekaan ole itsestään selvä.

Verrattuna seksuaaliseen hyväksikäyttöön pakkotyö tuntuu tutkinnallisesti ja näytöllisesti vieläkin vaikeammalta kohteelta. Työstä pakkotyötä tekevät seikat ovat toki paljolti samoja kuin pakkoprostituutiossakin. Lisäpulmia aiheuttavat työn määrittelyn epäselvyys sekä aliarvoisten työolojen ja pakon suhteellisuus. Vapaaehtoinen työnteko sellaisissa oloissa ei ole pakkotyötä eikä ehkä ole sen enempää työsuojelulakien kuin ihmiskauppapöytäkirjojenkin tarkoittama rikos. Vapaaehtoisuuden puuttuminen puolestaan on samalla tavalla epäselvä asia kuin pakkoprostituutiossakin. Kaupusteluun, kerjäämiseen ja rikosten tekemiseen pakkotamista taas koskee lisäksi se ongelma, että näitä ei pidetä työnä, jolloin ne eivät kuulu työmarkkinaosapuolille tai työsuojeluviranomaisille.

Oikeusvaltio, joka katsoo näitä asioita läpi sormien, on rikkonut perusvelvoitteitaan. Jokaisessa yhteiskunnassa esiintyy näitä ilmiöitä, ja jokainen hoitaa ne omalla tavallaan: luulottelemalla ettei niitä ole olemassa, vaikenemalla, jonkin symbolisen lain säätämällä tai jopa hyväksikäyttöön aktiivisesti osallistumalla (korruptio). Tässä suhteessa uusi hallitusohjelma antaa myönteisen viestin: ihmisyyden ja perusoikeuksien vastaisen rikosten uhriksi joutuneille siirtolaisille luvataan myöntää pysyvä oleskelulupa!

Suomen varsin neutraalissa tilanteessa on ensiksi paneuduttava olemassa oleviin mutta hyödyntämättömiin tietolähteisiin, jotta niiden avulla kyetään avaamaan silmiä niin viranomaisten, työntekijäkärjestöjen, työantajakärjestöjen kuin kansalaisyhteiskunnan tasolla. Tämän jälkeen ei olisi yhtä helppoa sanoa, että ongelmaa ei ole. Jos sitä paitsi voidaan selvittää, millaisten seikkojen ansiosta ongelma on Suomessa pienempi kuin muualla – kuten luultavasti kävisi – olisi sillä suuri merkitys ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten torjunnassa myös toisaalla. Pitkän päälle se on myös Suomen etu, vaikka itsekäs lyhytnäköinen intressimme voisikin olla suosia väärinkäytöksiä, koska ne tuottavat kuluttajille halvempia hyödykkeitä ja palveluja.

Rikoksista pitää kertoa totuudenmukaisesti

Media vaikuttaa kriminaalipolitiikkaan lähinnä aihevalinnoillaan. Rikostoimittaja Jarkko Sipilän mukaan työn lähtökohtana on hakea yhteiskunnallisia epäkohtia – asioita, joita voidaan parantaa. Siitä tulee hänestä myös se, että huono uutinen vain on suurempi uutinen.

Jarkko Sipilä on työskennellyt MTV3:n rikostoimittajana vuodesta 1996 lähtien ja sitä ennen samoissa tehtävissä Helsingin Sanomissa 1991–1996. Rikostoimittajan työn peruslähtökohta, uutisten esiminen oikeus- ja rikosalalta, ei ole tänä aikana muuttunut. Uutiskriteereissä hänen mielestään on muutosta tapahtunut: kiinnostavuuden merkitys on noussut, mikä osittain vaikuttaa rikosaiheiden määrän kasvuun. Rikosaiheiden noususta kertoo myös se, että nykyään kaikilla TV-kanavillakin on rikostoimittajia.

– Työn tekemiseen puolestaan on vaikuttanut kaksi vallankumouksellista tekijää: kännykkä ja netti. Aikoinaan

Helsingin Sanomissa käytiin joka päivä korkeimmissa hallinto-oikeudessa, oikeuskanslerinvirastossa ja korkeimmissa oikeudessa katsomassa, onko tullut uusia päätöksiä. Nyt sama kierros on tehty parissa minuutissa netin kautta.

Uutiskynnys on televisiossa lähtökohtaisesti selvästi korkeampi kuin sanomalehdessä. Yhteen uutislähettykseen mahtuu tekstinä suunnilleen yksi sanomalehden sivu. Toisaalta televisiossa on käytössä kuva, jonka kautta pitää pystyä kertomaan paljon asioita. Siinä on keskeinen ero näiden välineiden välillä.

– Kuvitus on silti usein television rikosuutisissa haastava, koska sitä ei välttämättä ole. Yhdysvalloissa puhutaan

”syllisistä taloista – guilty buildings” eli kun juttuun ei ole mitään kuvitusta, näytetään yleiskuvaa rakennuksista. Oma versioini on ”guilty trams”, koska raitiovaunut saattavat edes vähän kiinnostaa Helsingin ulkopuolella. Toki myös grafiikkaa voidaan käyttää TV-jutussa. Usein kuvitus tapahtuu oikeudenkäyntivaiheessa, kun saadaan käyttöön poliisin esitutkintamateriaalia, jossa voi olla kuuntelunauhoja, valokuvia tai muuta, Sipilä kertoo.

Välinesidonnaisuus on kuitenkin murtumassa mediamaailmassa. Sanomalehdillä on nettisivuilla videoita ja televisiossa on mahdollisuus tehdä joistakin aiheista pidempiä versioita nettiin. Uutta on myös, että netin

kautta saadaan välitettyä lähes reaaliaikaista tietoa esimerkiksi merkittävistä oikeudenkäynneistä.

HUONO UUTINEN ON SE UUTINEN

Jarkko Sipilän ensimmäinen uutiskriteeri rikosjutussa on teko: mitä vakavampi teko, sitä alempi uutiskynnys. Kuitenkin kynnys jopa henkirikoksen uutisoimiseen televisiossa on varsin korkea. Myös uudenlaiset huumerikokset voivat olla kiinnostavia ja jonkin verran tehdään juttuja talousrikoksista. Teon vakavuuden ohella merkitys on epäilyllä tekijällä. Jos tämä käyttää poliittista tai taloudellista valtaa, juttu on selvästi kiinnostavampi. Mutta myös yhteiskunnalli-

Kuvaaja Timo Hämäläinen ja toimittaja Jarkko Sipilä valmiina jutun tekoon. Sipilän mielestä uutisjutussa ei pidä paisutella rikosta muttei liioin silotella sitä.

sen vaikuttajan teon on oltava suhteellisen vakava TV-uutisiin päätyäkseen. Myös ammattirikollisryhmittymät tekijöinä kiinnostavat. Kolmas osatekijä uutiskynnyksessä on luonnollisesti rikoksen uhri, johon pätee lähes sama kuin tekijäänkin.

– Uutiskriteereistä voi vielä sanoa, että jos jotain juttua lähdetään seuraamaan, siitä kerrotaan sitten kaikki. Media saattaa vain ottaa jotkin rikokset seurattavikseen, kun muut samantapaiset jutut saattavat jäädä kokonaan varjoon. Jotain mielenkiintoa tapauksessa pitää olla.

Yksittäisten rikosten seuraamisen ohella Sipilä tekee jonkin verran juttuja rikollisuuteen liittyvistä ilmiöistä ja hänen kolmantena aiheenaan ovat lakimuutokset lähinnä oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön alalta.

Hänen mukaansa vanha sanonta ”good news is no news” korostuu rikosalalla. Tietenkin hän on kertonut esi-

merkiksi henkirikosten määrän vähentymisestä, koska se on iso trendi. Joskus harvoin hän on tehnyt juttuja paikallisista rikosentorjuntahankkeista. Kriminaalipolitiikassa häntä kiinnostaa, vaikuttaako esimerkiksi jokin vankeinhoitoprojekti – ja sen epäonnistuminen on suurempi uutinen kuin sen onnistuminen. Työn lähtökohtana kun on hakea epäkohtia.

– Aihevalintaan vaikuttaa totta kai myös se, miten eri yhteisöt osaavat tiedottaa toiminnastaan – ja tiedottamisen suunnitteluun kannattaisi monessa paikassa panostaa. Esimerkiksi joskus meille lähetään kolmelta iltpäivällä ehkä mielenkiintoisenkin tutkimustiedote, mutta ei siitä silloin ehdi teemmään kunnon juttua iltautisiin. Se laitetaan joko sähkökenä tai ei ollenkaan, koska seuraavana päivänä aihe on jo vanha. Televisiossa paitsi lähetyisaika on rajallinen myös jutun tekeminen vie

huomattavasti enemmän aikaa kuin lehtijutun, Sipilä muistuttaa.

RIKOSUUTISEN OSALLISET

Rikosuutisointi painottuu rikosprosessin alkupäähän ja poliisi on usein jutun lähteenä. Tämä johtuu Jarkko Sipilän mukaan uutisen määritelmästä: uusi asia on mielenkiintoisempi kuin vanha. Yksittäisessä rikoksessa tai ilmiössä poliisi on yleensä keskeisen tiedon haltija. Tosin sekään ei enää nykyään aina ole niin: paikalle osuneet ihmiset saattavat heti laittaa kuvia rikos- tai onnettomuuspaikoilta nettiin ja kertoa siellä omia kokemuksiaan, tai lähettää vaikka kännykkäkuvia suoraan tiedotusvälineille. Käytännössä toinen uutisoitava vaihe on oikeudenkäynti, jossa tulevat syyllisyyskysymykset ja rikoksesta ehkä ilmenee uusia asioita. Vankilasta vapautuminen sen sijaan har-

voin on enää uutinen.

Uhrin suhteellisen vähäiseen esiintymiseen rikosuutisissa Sipilä on tyytyväinen.

– Meillä ei vielä ole kovin paljon sellaista, että soitellaan sukulaisten tai naapurien ovikelloja ja kysellään, millainen tyyppi tämä on tai oli. Useimmiten uhri tai omaiset kohdataan vasta oikeudenkäynnissä. Hienotunteinen kannattaa olla erityisesti väkivaltarikoksissa, mutta toisaalta uhrilla on oikeus kertoa tarinansa, jos hän niin haluaa.

Rikosuutisissa on usein myös joku asiantuntija kommentoimassa tapahtumaa ja monesti tämä on ennestään televisiosta tuttu. Haastatteluvien valinta perustuu käytännön syihin, ei esimerkiksi tietynlaisen näkemyksen etukäteen hakemiseen.

– Tietenkin etsimme koko ajan uusia henkilöitä, mutta usein asiantuntijuus tulee virka-aseman kautta. Asiantuntijan valinnassa myös esiintymistaito on otettava huomioon ja kaikki kyseeseen tulevat eivät halua olla televisiossa kommentoimassa. Lisäksi aikataulu vaikuttaa niin, että käytännössä haastattelut on yleensä tehtävä toimitustemme sijaintipaikoissa Helsingissä tai Turussa.

TIEDON VÄLITTÄMISTÄ VAI PELOTTELUA

Rikosuutisten määrä on viime vuosikymmeninä kasvanut tuntuvasti eri tiedotusvälineissä. Kriminologit ovat nähneet rikoksen pelon korkean tason olevan ainakin osittain yhteydessä uutisoinnin kasvuun, sillä rikokset siinänsä eivät ole lisääntyneet. Jarkko Sipilä toteaa, että usein on tapana syyttää huonojen uutisten tuojaa sen sijaan että katsottaisiin, mitä

Lähtökohtana Jarkko Sipilän mukaan on, että rikoksen tekeminen ei nauti yksityiselämän suojaa oikeastaan missään tilanteessa.

→ asian taustalla on. Hän myös epäilee, onko rikoksen pelko sittenkään kovin suuri ongelma ihmisten arjessa.

– Jos yhteiskunnassa esiintyy joitain ilmiöitä tai tapahtuu rikoksia, medially pitää olla oikeus niistä kertoa ja kansalaisilla on oikeus saada se tieto. Jos Helsingin keskustassa olisi ryöstetty kuukauden aikana 30 keski-ikäistä, nahkatakista miestä, haluaisin kyllä lukea siitä lehdestä, jotta osaisin pitää omaa päätäni ylhäällä. Näin paljon mieluummin kuin että joku toimittaja olisi miettinyt, että tästä kertominen varmaan lisää ihmisten pelkoja liikkuu kaupungilla ja jättänyt asian uutisoimatta, hän havainnollistaa.

– Uutisjutussa ei tietenkään pidä paisutella rikosta muttei liioin kaunistella sitä. Näkisin osittain ongelmana senkin, että yhteiskunta on vähitellen kliinistynyt. Esimerkiksi pahoinpitelyistä ei kerrota ”oikeilla nimillä” eikä televisiossa koskaan näytetä pahoinpitelyn uhrin kasvoja. Vähän silottelevan kuvan takia väkivallan seurausten kokeminen ja näkeminen oma-kohtaisesti saattaa olla todella suuri järkytys. Tietenkin on selvää, että seitsemän uutisia katsovat lapset, mikä vaikuttaa silloin kuvamateriaalin käyttöön.

JULKISUUDEN PROBLEMATIIKKAA

Jarkko Sipilä on myös Oikeuslaitosten johtaja. Yhdistyksen tarkoi-

tuksena on parantaa jäsenen ammattitaitoa järjestämällä vierailuja ja koulutusta sekä pyrkiä lisäämään avoimuutta ja julkisuutta vaikuttamalla lainsäädäntöön ja tekemällä jäsenten puolesta kanteluita.

– Esimerkiksi lokakuussa voimaan tulevat oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat lait ovat keskeisiä työmme kannalta, mutta aika heikosti niihin pystyttiin loppujen lopuksi vaikuttamaan. Varsinkin hallintupuolen laki jäi sudeksi – voisi karrikoiden sanoa, että hallinto-oikeuslaitoksen sijaan pitäisi puhua ”hallinto-oikaisulaitoksesta”. Julkisuus kun on oikeudenkäynnin keskeinen edellytys ja diaritietojen massasalaamisella se sieltä katoaa.

Hänen mielestään viranomaiset eivät aina ymmärrä julkisen ja julkaisemisen eroa. Media ei julkaise kaikkea julkista tietoa, vaan sitä rajoittavat esimerkiksi journalistien omat eettiset säännöt. Tästä tosin päästään periaatteelliseen ongelmaan: voiko julkisen tiedon julkaisemalla syöllistyä rikokseen, hän pohtii. Ja hänen mielestään ei voi.

Mediaa syytetään joskus myös häpeätuomioista. Lähtökohtana Sipilän mukaan on, että rikoksen tekeminen ei nauti yksityiselämän suojaa oikeastaan missään tilanteessa.

– Rikoksen tekeminen edellyttää jonkinasteista tahallisuutta tai ainakin varomattomuutta. Ihmisen täytyy

ymmärtää, että rikoksen tekeminen voi johtaa vankilatuomioon, työpaikka saattaa mennä, puoliso voi jättää ja viedä lapset mukanaan ja saattaa tulla ikävää julkisuutta. Emme tavoittele häpeää, mutta tietyt vakavat rikokset katsomme.

MEDIA KRIMINAALIPOLIITTIKAN VAIKUTTAJANA

Jarkko Sipilä on Suomen tunnetuimpia rikostoimittajia. Se tuonee hänen jutuilleen erityistä uskottavuutta, mutta tuoko se myös erityistä vastuuta?

– Totta kai se tuo, ei kovin kannata lähteä ”hörhöilemään”. Täytyy vain yrittää tehdä omaa työtään; selvittää asiat mahdollisimman hyvin ja kertoa asioita, jotka tietää todeksi. Toki pitkissä tapahtumasarjoissa voi käydä niin, että tapahtumat menivätkin toisella tavalla kuin aluksi näytti. Ilta-Sanomien rikostoimittaja **Mika Mölsä** on sanonut hyvin, että toimittajalle hyvä motto on vilpittön pyrkimys totuuteen. Kun ottaa kaikki seikat huomioon ja muodostaa ajatusmallin niiden pohjalta, on oikeassa suunnassa.

Sipilä ei kiellä, etteikö medially olisi vaikutusta kriminaalipoliitikkaan. Suomessa on erikoistuneita oikeus- ja rikostoimittajia noin 70. Uutisvalinnoillaan toimittajat varmaan vaikuttavat joihinkin asioihin ja toivottavastikin vaikuttavat siihen, että epäkohtia voidaan tuoda esille. Sen sijaan hän kieltää, että

ainakaan MTV3:n uutisilla olisi jokin agenda, jolla se haluaisi ajaa tietynlaista linjaa, vaikka kovempia rangaistuksia Suomeen. ”Asianajojournalismi” on tosin viime aikoina tullut jonkin verran mediaan. Selkeän kannan ottavasta journalismista ovat tuoreita esimerkkejä Helsingin Sanomien läskikappale tai Iltalehden koulukiisaamisteema.

Jotkut asiat ovat silti Sipilänkin erityisseurannassa. Hän kertoo pitävänsä tarkemmin silmällä koko ajan lisääntyviä poliisin valtuuksia ja yrittävänsä selvittää, kuinka tehokkaita ne ovat. Väki- ja rikoksissa puolestaan häntä kiinnostaa erityisesti motiivi, minkä takia jokin rikos on tapahtunut.

Jarkko Sipilä on tunnettu myös dekkarikirjailijana. Siihen ei kuitenkaan liity yhteiskunnallisia vaikuttamispyrkimyksiä.

– Jos näen jonkin yhteiskunnallisen epäkohdan, sen voi tuoda esiin uutis- tai ajankohtaisjutussa; ei sen takia tarvitse kirjata kirjoittaa. Työssä joudun pysymään tarkasti tapahtuneesta ja selostamaan, mitä muut ovat tehneet, mutta kirjassa saan olla nukketeatterin ohjaaja ja pääsen kontrolloimaan koko tarinan itse. Luulen, että siitä tulee kirjoittamisen viehätys. ■

■ PÄIVI HONKATUKIA & LEENA SUURPÄÄ

Arkipäivän rasismi kriminaalipolitiikan haasteena

Arkipäivän rasismi tekee etnisten vähemmistöjen nuorten rikollisuudesta erityisen ilmiön. Esimerkiksi etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten luokittelu joko rikosten tekijöiksi tai uhreiksi yksinkertaistaa heidän sosiaalista todellisuuttaan. Näiden nuorten rikollisuus on erityinen ilmiö myös heidän erityistarpeidensa näkökulmasta.

Vähemmistövaltuutettu **Mikko Puumalainen** on esittänyt Haasteissa 4/2004 toiveen ”60- ja 70-lukujen humanin ja rationaalisen” kriminaalipolitiikan edelleen kehittämistä ”kulttuurisesti tietoiseksi ja integroivaksi”. Taustalla on yhteiskunnan monikult-

tuuristuminen: maahanmuuttajien onnistuneesta kiinnittymisestä suomalaiseen yhteiskuntaan on tullut merkittävä poliittinen kysymys. Tämä tavoite haastaa kriminaalipoliittista kenttää arvioimaan mm. työntekijöiden ammattitaidon riittävyyttä monikulttuuristen jännitteiden

edessä. Rikosten ehkäisyn ja käsittelyn kehittämistarpeista on kuitenkin keskusteltu valitettavan vähän tästä näkökulmasta.

Pohdimme seuraavassa, miten kriminaalipolitiikan kentällä voitaisiin tunnistaa nykyistä herkemmin rikollisuuteen liittyviä ilmiöitä nuorten monikulttuuris-

Tutkimuksemme osallistuneiden nuorten kertomukset osoittavat, että he jäävät usein yksin vaikeiden rasismikokemustensa kanssa.

→ tuvassa arjessa. Valaisemme joitakin etnisten vähemmistöjen nuorten elämänkulun kitkakohtia, jotka ovat jääneet kriminaalipoliittisen keskustelun marginaaliin.

Havaintomme perustuvat tutkimukseen maahanmuuttaja- ja romaninuorten rikollisuudesta. Sen osana haastattelimme sekä rikoksia tehneitä nuoria miehiä että kriminaalipoliittikan asiantuntijoita ja viranomaisia. Nuoret olivat haastatteluhetkellä vankilassa, kriminaalihuollon, lastensuojelun ja sovittelutoiminnan piirissä. Monet olivat tehneet omaisuus- ja väkivaltarikoksia, osa myös huumausainerikoksia.

ETNISTEN VÄHEMMISTÖJEN NUORET TEKIJÖINÄ JA UHREINA

Tutkimuksemme perusteella etnisten vähemmistöjen nuorten rikosten taustalta löytyy usein nuorten keskinäisten suhteiden jännitteitä ja ongelmia. Niihin puuttuminen niin ennalta ehkäisevästi kuin korjaavasti on etnisesti sensitiivisen kriminaalipoliittikan suuri haaste. Nuorten ryhmään kuulumisen ja syrjäyttämisen kamppailut saattavat olla hienovaraisia ja vaikeasti tunnistettavia, mutta rikosten tekemisen tärkeitä taustavaikuttimia.

Ystävyssuhteita solmiessaan nuoret joutuvat yhä useammin valitsemaan, miten he suhtautuvat eri etnisiin ryhmiin kuuluviin oman sukupolvensa edustajiin. Koulu, nuorisotalo ja katu nuorten ajanviettopaikkoina ja sosiaalisina ympäristöinä ovat hyvin toisella tavalla monikulttuurisia kuin aikuisväestön kansoittamat sosiaaliset instituutiot. Nuorisokulttuuriset jännitteet saavat monenlaisia muotoja, joista vakavimpia – ja haastattelemme nuorten yleisesti raportoimia – ovat arkipäivän rasismien erilaiset ilmeneismuodot.

Käsitteellä arkipäivän rasismi viitataan arkisiin, omaan tai perheen etniseen taustaan tai ihonväriin perustuviin epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiin

niin vertaisryhmissä kuin eri sukupolvien välillä. Arkipäivän rasismien ympäristöinä voivat olla niin nuorten omat epäviralliset tilat kuin koulun kaltaiset institutionaaliset puitteet. Haastatellut nuoret ovat kokeneet syrjiviä eleitä, nimittelyä, ryhmästä sulkemista ja fyysistä väkivaltaa. Nuorten kohtaama rasismi on siis paljon monikasvoisempi ilmiö kuin nuorisoryhmien välinen näkyvä väkivalta.

Juuri arkipäivän rasismi tekee etnisten vähemmistöjen nuorten rikollisuudesta erityisen ilmiön, vaikka nuorisokulttuurisia jännitteitä on usein muidenkin nuorten tekemissä rikoksissa. Monet ovat olleet elämänsä aikana paitsi rikoksen tekijöitä myös rasistisesti motivoituneita rikoksen, kuten väkivallan ja uhkailun, uhreja. Etnisiin vähemmistöihin luokiteltujen nuorten rikollisuutta käsiteltäessä sen kaksisuuntainen luonne olisikin otettava huomioon.

Tutkimuksemme osallistuneiden nuorten kertomukset osoittavat, että he jäävät usein yksin vaikeiden rasismikokemustensa kanssa. Niistä ei kerrota vanhemmille eikä viranomaisille. Myöskään ystävyssuhteita ei uskalleta panna koe-tukselle rasismien kaltaisen arkaluontoisen aiheen käsittelyllä. Tämän vuoksi rasisminvastaisuuden olisi syytä olla myös rikosoikeusjärjestelmässä keskeinen lähtökohta. Näin siitä huolimatta, että rasismikokemusten kaltaisten asioiden käsittely – sekä rikosten yhteydessä että niistä erillisenä ilmiönä – voi olla viranomaisille vaikeaa aiheen arkaluontoisuuden tai koettujen kulttuuristen erojen vuoksi.

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten rikollisuus on erityinen ilmiö myös heidän erityistarpeidensa näkökulmasta. Heillä tuntuu olevan varsin hatarat tiedot oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan rikosten tekijöinä tai uhreina samoin kuin suomalaisesta oikeus- ja palvelujärjestelmästä ylipäätään. Myös sosiaalisista ja emotionaalisista resursseista on puutetta: monien sosiaalisia tukiverkosto-

ja voi luonnehtia hauraiksi ja katkeileviksi, eivätkä he välttämättä osaa tai halua hakea tukea viranomaisilta. Tällaisessa ulkopuolisuuden kokemusten värittämässä tilanteessa nuoren yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuudet ja motiivit voivat olla vähäiset.

KARKOTUS LISÄRANGAISTUKSENA?

Arkipäivän rasismi ja sen mukanaan tuomat irrallisuuden tunteet voivat osaltaan edesauttaa maahan muuttaneen nuoren ajautumista vakavaan rikoskierteeseen. Jatkuvat syrjivät tilanteet saavat monessa nuoressa aikaan vastareaktioita, äärimmillään väkivaltaista käyttäytymistä ja vetäytymistä rikollisuuden leimaamiin yhteisöihin, joissa he kokevat saavansa arvostusta.

Vakavia tai toistuvia rikoksia tehnyt nuori voi joutua karkotetuksi kansalaisyhteiskuntaan vastaavaan maahan, johon hänellä ei ole välttämättä minkäänlaisia sosiaalisia sidoksia. Tutkimuksemme perusteella on selvää, että karkotus hankaloittaa lapsuudestaan asti Suomessa asuneiden ja Suomeen perhettä perustavien nuorten aikuisten elämäntilannetta, urakehitystä, sosiaalisia suhteita sekä mielenterveyden ylläpitämistä. Karkotuskäytäntö paljastaa suomalaisen kotouttamispolitiikan ristiriitaisuuden: toisaalta maahanmuuttajat halutaan kiinnittää osaksi suomalaista yhteiskuntaa erilaisin kotouttamispoliittisin toimenpitein, mutta toisaalta karkotus ja sen uhka murentavat maahanmuuttajan jäsenyysspyrkimyksiä ja -mahdollisuuksia.

Suomalaisen kriminaalipoliittikan keskeisen periaatteen mukaan samasta teosta annetaan sama seuraamus. Joudutaan kuitenkin arvioimaan, toteutuuko tämä lähtökohta käytännössä varsinkaan sellaisten rikostekijöiden kohdalla, jotka eivät ole Suomen kansalaisia mutta jotka ovat asuneet maassa lapsuudestaan asti. Heille kansalaisuuden epäminen on yksi

Rikoksia saatetaan selittää turhan yksiselitteisesti etnisiin perustein, vaikka kyseessä voivat olla pikemminkin taloudelliset tai sosiaaliset syyt.

rikoksen seuraamus ja lisärangaistus. Karkotuksen tarkastelu nykyistä avoimemmin myös kriminaalipoliittisessa keskustelussa saattaisi tehdä näkyväksi sen, etteivät kaikki tule välttämättä kohdelluiksi yhdenvertaisesti rikosoikeusjärjestelmässä. Monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa rikosoikeusjärjestelmää olisikin arvioitava paitsi tarkoituksenmukaisuuden myös oikeudenmukaisuuden näkökulmasta.

RASISMINVASTAISESTA RETORIIKASTA KOHTI TOIMIVIA KÄYTÄNTÖJÄ

Lainsäädännöllisistä uudistuksista (mm. yhdenvertaisuuslaki 2004) huolimatta rikosoikeusjärjestelmän valmiudet tunnistaa rasismia kaltaisia monimutkaisia sosiaalisia ilmiöitä nuorten rikollisuuden taustalla ovat heikohkot. Vaikuttaa siltä, ettei oikeusviranomaisilla ole riittävästi tietoa nuorisokulttuurisista käytännöistä, joihin arkipäivän rasismia eri muodot kietoutuvat, eikä aina mielenkiintoa nähdä tällaisia nuorten arjen ulottuvuuksia keskeisenä osana omaa työtään.

Viranomaisista ehkä eniten tällaista tietoa on nuorisotyöntekijöillä. Heidän asiantuntemustaan ei hyödynnetä riittävästi rikosten ennaltaehkäisyssä eikä myöskään nuorten rikosten käsittelyssä. Näin on siitä huolimatta, että nuorten rikoksia käsittelevillä viranomaisilla ei tavallisesti ole minkäänlaista nuorisoalan koulutusta.

Moniammatillisten verkostojen nykyistä parempi hyödyntäminen voisi laajentaa nuorten maahanmuuttajien elämää koskevaa tietopohjaa ja avointa asennoitumista, jollaista nuorten rikosten etnisesti sensitiivisessä ehkäisyssä ja käsittelyssä tarvitaan. Myös kolmannen sektorin tietotaidon pitäisi saavuttaa viranomaiset nykyistä paremmin. Tällä hetkellä integraatiosta ja ennaltaehkäisyssä sekä rikosoikeusjärjestelmästä vastaavien työntekijöiden yhteistyö

näyttää riippuvan liian paljon yksittäisten henkilöiden aktiivisuudesta ja resursseista.

Riskinä on, ettei kukaan ota vastuuta rasismivastaisten työmenetelmien ja rasismia tunnistamiseen tarvittavan ammattitaidon kehittämistä. Rasismivastaisia toimenpiteitä kehittämällä voitaisiin kuitenkin ratkaisevasti puuttua etnisiin vähemmistöihin luokiteltujen nuorten rikollisuuteen ja rikosten uusimisen riskiin, jotka ovat heillä hieman kantaväestön nuoria korkeammat.

KRIMINAALIPOLITIIKAN TIETOLÄHTEITÄ MONIPUOLISTETTAVA

Etnisyyden ja rikollisuuden välinen suhde on arkaluontoinen ja ristiriitainen kysymys: se on polttava julkinen puheenaihe mutta pitkälti vaiettu teema tieteellisissä keskusteluissa. Mediavetoisissa julkisissa keskusteluissa tietolähteenä ovat usein tilastot. Ne osoittavat muiden kuin Suomen kansalaisten (erityisesti miesten) tilastoidun rikollisuuden olevan suurempaa kuin kantaväestön.

Tällaisen tilastotiedon käytön riskinä on se, että rikollisuuden selittämisessä ylikorostuvat helposti tietynlaiset erot, kuten Suomen ja ulkomaan kansalaisten väliset. Muodolliset luokittelut eivät huomaa hienovaraisempia etnisten ryhmien sisäisiä eroja. Sen sijaan etniset jaot näytettyvät selkeinä ja pysyvinä ja ryhmät homogeenisinä ja rajoiltaan selvinä. Rikoksia saatetaan selittää turhan yksiselitteisesti etnisiin perustein, vaikka kyseessä voivat olla pikemminkin taloudelliset tai sosiaaliset syyt. Etnisten ryhmien rikollisuutta selitettäessä tarvitaan myös nämä syyt huomioon ottavaa tilastollista analyysia.

Tutkimuksemme osallistuneiden nuorten mukaan rikoksia tekevissä nuorisoryhmissä on usein eri kansallisista ja kulttuurisista taustoista tulevia henkilöitä. Ne eivät siis koostu pelkästään ”venäläisistä” tai ”somalialaisista”. Nämä ku-

vaukset voi nähdä vastapuheena sellaiselle kriminaalipoliittiselle tiedolle, jossa ”Suomen kansalaisten” ja ”ulkomaan kansalaisten” rikollisuus asetetaan vastakkain tilastoluokitusten mukaan.

Rikostilastoja ei pitäisi tulkita erillään uhriksi joutumista kuvaavista tiedoista. Kuten olemme korostaneet, tutkimuksemme perusteella etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten luokittelu joko rikosten tekijöiksi tai uhreiksi yksinkertaistaa heidän sosiaalista todellisuuttaan.

On myös tehtävä selvä ero todellisen ja poliisin tietoon tulleen rikollisuuden välille. Tutkimukset osoittavat, että kuilu näiden kahden välillä on erityisen suuri, kun kyse on maahanmuuttajaväestöstä.

Tilastoilla on vakiintunut asema kriminaalipoliittisen tiedon lähteenä. Sen sijaan laadullisen tutkimustiedon käyttöä poliittisessa päätöksenteossa voisi vahvistaa nykyisestä. Laadullista ja määrällistä tutkimusotetta yhdistävä lähestymistapa tuottaa moniulotteisemman kuvan etnisten vähemmistöjen nuorista ja heidän rikollisuudestaan kuin tilastotiedot yksinään. Näiden nuorten tekemät rikokset ovat niin moniulotteinen ilmiö, että sitä koskevien taustatietojen ja toimenpiteiden tulisi olla monenlaisia ja jatkuvan arvioinnin kohteena. ■

Artikkeli perustuu tutkimusraporttiin, joka ilmestyy vuoden 2007 aikana Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Nuorisotutkimusverkoston yhteisjulkaisuna.

Kirjoittajista Päivi Honkatukia työskentelee erikoistutkijana Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa ja Leena Suurpää erikoissuunnittelijana Nuorisotutkimusverkostossa.

Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista

Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista sekä kansainvälisesti että historiallisesti. Henkirikollisuuden asukaslukuun suhteutettu kokonaistaso on meillä tunnetusti huomattavasti korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa tai läntisessä Euroopassa, mutta nuorten rikollisuudessa tätä eroa ei esiinny.

Nuorten (15–20-vuotiaiden) henkirikollisuudessa, kuten nuorten tekemissä törkeissä väkivaltarikoksissa yleisemminkin, kehitys on ollut viime vuosikymmeninä varsin vakaa. Kuva on huomattavasti värikkäämpi, jos tarkastelu ulotetaan viime vuosisadan alkuun. Suomalaisnuorten väkivaltakulttuurissa tapahtui 1900-luvun aikana radikaaleja muutoksia. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä nuorisoväkivallan määrä vähentyi samalla kun rikollisuuden sosiaalinen tausta muuttui.

Pahimmillaan nuorisoväkivaltalta rehotti meillä vuoden 1905 suurlakosta 1940-luvun loppuun, jolloin rikollisuustaso oli korkeimmillaan yli nelinkertainen nykyiseen verrattuna ja joka viides henkirikoksen tekijä kuului ikäryhmään 15–20-vuotiaat. Nuorten henkirikollisuudessa on esiintynyt syklistä vaihtelua

myöhemminkin, mutta rikollisuustaso on viime vuosikymmeninä jäänyt jopa korkeimmillaan murto-osaan 1900-luvun alun tasosta. Näin oli myös 1980-luvulla ja vuosina 1998–2002, nuorten henkirikollisuuden toistaiseksi viimeisten kasvupiikkien aikana.

Rikollisuuden vähenemiseen on liittynyt sen sosiaalisen taustan perustava muutos. Vielä 1900-luvun alkupuoliskolla nuorten henkirikollisuus oli taustaryhmiltään huomattavasti moni-ilmeisempi kuin nykyisin. Nuorten väkivalta ylipäättään oli suurelta osin niin sanottujen normaalinuorten väkivaltaa ja liittyi maaseudun ja kaupunkien nuorten miesten vapaa-ajan viihdekulttuuriin. Henkirikokset olivat satunnaistappiota tuon iltamaväkivallan valtavirrassa. Tällainen väkivalta on puolen vuosisadan kuluessa käytännössä kadonnut.

Nuorten miesten kulttuuriset asenteet väkivaltaan ovat

muuttuneet aiempaa torjuvammiksi ja samalla törkeä nuorisoväkivalta on (vanhempien ikäryhmien väkivaltarikollisuuden tavoin) keskittynyt pieneen sosiaalisesti syrjäytyneeseen päihteiden väärinkäyttäjien ryhmään. Muutoksen myötä nuorten väkivaltaa selittävät pitkälti syrjäytymiseen ja päihteiden väärinkäyttöön liittyvät tekijät. Väkivallasta on myös tullut aiempaa suuremmissa määrin periytyvää, samoihin perheisiin sukupolvesta toiseen keskittävää. Sen enempää 1980-luvun kuin vuosien 1998–2002 kasvukausi eivät näitä nykykuorisoväkivallan perusrakenteita näyttäisi loppujen lopuksi pahemmin järkyttäneen.

NUORTEN HENKIRIKOKSISSA JOITAKIN POIKKEAVIA PIIRTEITÄ

Nuorisoväkivallan syklistyys on meillä viimeisen neljänneksen vuosisadan aikana linkittynyt taloudellisiin suhdantei-

siin. Väkivallan jyrkimmät kasvukaudet ovat liittyneet poikkeuksellisen voimakkaisiin noususuhdanteisiin, laskukaudet taas taloudellisiin taantumiin. Syklisyyden taustalla on vaikuttanut taloudellisesti motivoitu rikollisuus: ryöstöihin, murtoihin ja muuhun taloudellisen voiton tavoitteluun liittyvät henkirikokset, joiden määrä on lisääntynyt noususuhdanteissa ja vähentynyt laskusuhdanteissa. Yksi selvimmistä nuorten henkirikollisuutta vanhempien ikäryhmien rikollisuudesta erottava tekijä onkin juuri rikosten läheinen kytkeytyminen aineellisen hyvän tavoitteluun. Viime vuosikymmeninä joka neljäs nuorten tekemä henkirikos on liittynyt omaisuusrikokseen, nuorista henkirikoksentehtävistä rikossensa aineellisen edun motiivina on tehnyt lähes kolmasosa.

Nuorten henkirikokset eroavat vanhempien ikäryhmien

Päihteiden käytön ohella nuoria henkirikoksen tekijöitä luonnehtivat huono-osaisuus, väkivaltaisuus ja mielenterveyden ongelmat.

rikollisuudesta myös ryhmäluonteensa, julkisuuteensa ja uhriensa osalta. Rikokset tehdään usein ryhmässä, ne ovat (murhien osuudella mitattuna) muuta henkirikollisuutta välineellisempiä ja raaempia ja tekijälle ennalta tuntemattomien uhrien osuus on suurempi kuin vanhempien ikäryhmien rikoksissa. Myös muutoin nuorten henkirikokset ovat yllätyksellisempiä, vaikeammin ennakoitavia kuin vanhempien ikäryhmien rikokset. Ei niinkään tekijän,

vaan teon kokonaisuuden ja uhrin valikoitumisen suhteen – silloinkin kun uhri on tekijän ennestään tuntema.

ALKOHOLISIDONNAISUUS MYÖS NUORILLA

Nuorten ja vanhempien ikäryhmien väkivaltaa yhdistää puolestaan kiinteä yhteys alkoholin käyttöön ja alkoholihumalaan samoin kuin syyllisten yhteiskunnallinen syrjäytyminen.

Alkoholisisidonnaisten rikosten (rikosten joissa osa-

puolet ovat humalassa) osuus nuorten henkirikoksista on viime vuosina ollut yli 80 prosenttia. Osuus on sama kuin vanhemmissa ikäryhmissä ja yhteistä on ollut myös se, että syyllisistä valtaosa on ollut alkoholin väärinkäyttäjiä. Vuosina 1980–2004 henkirikoksiin syyllistyneistä nuorisista mielentilatutkimuksessa diagnosoitiin alkoholiriippuvaiseksi tai alkoholin väärinkäyttäjäksi 50 prosenttia – 19-vuotiaista lähes 60 prosenttia ja 20-vuotiaista jo lähes 70 prosenttia. Alkoholin riskikäyttäjien osuus ryhmästä oli yli 80 prosenttia. Alkoholin ohella mielentilatutkimuksiin määrätty nuoret henkirikoksenteikijät käyttivät laajasti myös muita päihteitä. Joka kolmas 2000-luvun alun syytetyistä käytti säännöllisesti amfetamiinia ja kannabistuotteita käytti 40 prosenttia. Kaiken kaikkiaan nuoria henkirikoksenteikijöitä luonnehtii varhain aloitettu päihteiden käyttö ja nopea alkoholisoituminen. Huomattavalla osalla päihteiden käyttö on siinä mielessä perinnöllistä, että myös heidän vanhempansa tai ainakin toinen vanhemmista on ollut alkoholin ongelmakäyttäjä.

NUORTEN TEKIJÖIDEN TAUSTA VAIKEA

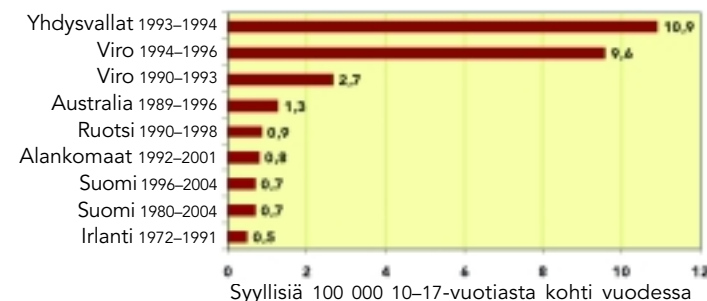
Päihteiden käytön ohella ryhmää luonnehtivat huono-osaisuus, väkivaltaisuus ja mielenterveyden ongelmat. Huomattavalla osalla nuorista henkirikoksenteikijöistä lapsuudenperhe on hajonnut en-

simmäisten ikävuosien aikana, usein vanhempien päihdeongelmista johtuneisiin ristiriitoihin. Peruskoulu on yleensä heillä sujunut oppimis- ja käytösongelmien merkeissä. Erityisopetuksessa syyllisistä on ollut joka toinen ja joka kolmas on otettu huostaan viimeistään teini-iässä joko lastensuojelullisista syistä tai oman rikollisuutensa johdosta. Puolet on ollut psykiatrisessa hoidossa lyhyempiä tai pitempiä jaksoja ennen rikostaan ja laitoshoidossa on ollut joka neljäs. Valtaosaa on muun häiriökäyttäytymisen ohella luonnehtinut viimeistään teini-iästä lähtien myös ympäristön huomion herättänyt poikkeuksellinen aggressiivisuus.

Kaiken kaikkiaan nuorten henkirikollisuus ei maassamme tällä hetkellä yleisolemukseltaan (eikä mitä ilmeisimmin perussyiltäänkään) eroa olennaisesti vanhempien ikäryhmien henkirikollisuudesta. Nuorten törkeä väkivalta on kiinteästi kytköksissä päihteiden, erityisesti alkoholin, väärinkäyttöön ja yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen. Tietystä mielessä henkirikollisuus on meillä muuttunut osin myös perinnölliseksi: vuosien 1980–2004 nuorista henkirikoksenteikijöistä 10 prosentilla oli henkirikoksesta tuomittu isä, äiti, veli, eno tai setä. Varsin monella oli myös henkirikoksen uhriksi joutuneita lähiomaisia. ■

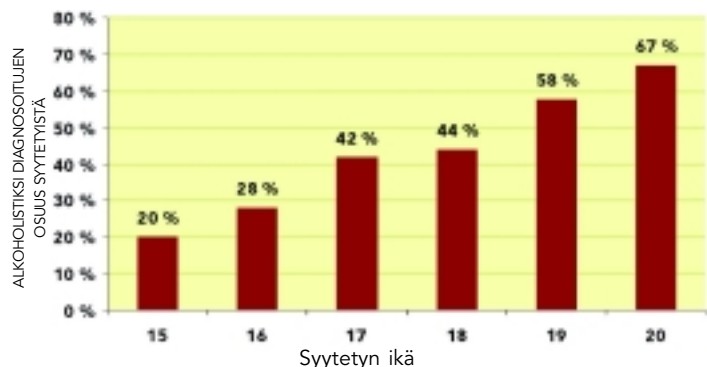
Kirjoittaja on tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

Kuvio 1. Alle 18-vuotiaiden henkirikollisuuden taso eräissä teollisuusmaissa.

(Tutkimusaineisto: Tilastokeskus; Leistra & Nieuwebeerta 2003; Carcach 1997; Dooley 1995; Rying 2000; Lehti 1997; Heide 1999)

Kuvio 2. Henkirikoksista 1980–2004 syytetyjen poikien mielentilatutkimuksessa diagnosoitu alkoholin väärinkäyttö iän mukaan¹.

¹N=15-v: 10; 16-v: 25; 17-v: 38; 18-v: 55; 19-v: 53; 20-v: 57.

Rikoksia uusivat lapset ovat lastensuojelun vanhoja tuttuja

Rikosuralle ajautuvat helsinkiläislapset ovat usein lastensuojelun asiakkaita jo ennen ensimmäistä rikostaan. Peräti 70 prosenttia rikoksia usein uusineista lapsista oli joutunut tekemisiin lastensuojelun kanssa jo ennen ensimmäistä rikollista tekoaan.

Rikosvastuun ikäraja on Suomessa 15 vuotta. Kun tätä nuorempi lapsi tekee rikoksen tunnusmerkistön täyttävän teon, ei häntä tuomita siitä rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Tekoon puuttuvat ensisijaisesti poliisi ja lapsen vanhemmat. Poliisiin on lisäksi ilmoitettava rikoksesta sosiaaliviranomaisille, jos esimerkiksi lapsen käyttäytyminen tai kasvuolosuhteet edellyttävät lastensuojelun tarpeen kartoittamista. Tämä voi johtaa lapsen kannalta ankariinkin seurauksiin, toisaalta lieviin rikoksiin lastensuojelu ei välttämättä puutu laisinkaan.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos selvitti yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa alle 15-vuotiaiden lasten rikoksia ja lastensuojelutoimenpiteitä. Tutkimukseen poimittiin mukaan kaikki helsinkiläiset lapset (n=2 625), joiden ensimmäinen Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen tietoon tullut rikos oli tehty alle 15-vuotiaa-

na 1.1.2000–24.4.2004. Lasten rikoksia seurattiin siihen asti, kunnes he täyttivät 18 vuotta tai koko tutkimuksen seuranta-aika (24.4.2004) päättyi.

LASTEN RIKOKSET OVAT LIEVIÄ JA UUSIMINEN HARVINAISTA

Yli puolet alle 15-vuotiaiden ensikertalaisten rikoksista on näpistyksiä. Vakavampien omaisuusrikosten osuus on alle 10 prosenttia. Väkivaltaisten tekojen osuus on kahdeksan prosenttia, vakaviimpiin väkivaltarikoksiin lapset eivät juuri syyllisty. Tyttöjen osuus ensikertalaisten näpistyksistä on suurempi kuin poikien, kaikissa muissa rikoslajeissa pojat tekevät rikoksia selvästi enemmän kuin tytöt.

Enemmistö (69 %) lapsista teki tutkimusjakson aikana vain yhden rikoksen. Vähintään neljästä tapauksesta epäiltyjä oli alle 10 prosenttia koko aineistosta. Pojat uusivat rikoksensa useammin kuin tytöt: 24 prosenttia po-

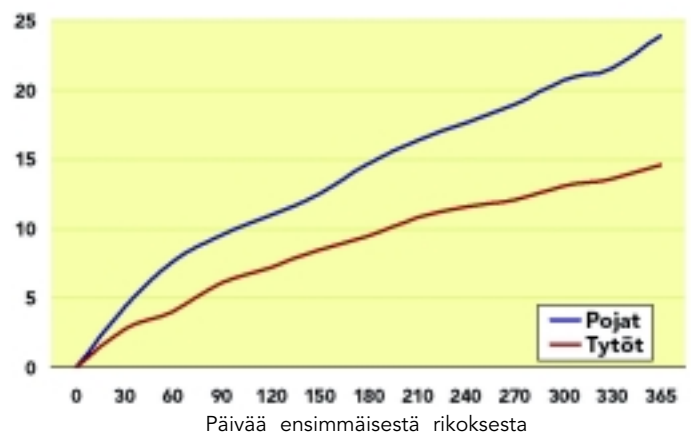
jista ja 15 prosenttia tytöistä teki uuden rikoksen vuoden kuluessa ensimmäisestä rikosilmoituksesta (Kuvio 1).

Pojat myös aloittivat rikosten tekemisen tyttöjä nuorempana. Peräti 22 prosenttia pojista oli ensimmäisestä rikoksesta kiinni jäädessään alle 11-vuotiaita. Tyttöillä tämän ikäryhmän osuus ensikertalaista oli puolta pienempi. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että vakavan rikos-

uran varhaiset riskitekijät kuten erilaiset neurokognitiiviset häiriöt ovat huomattavasti yleisempiä poikien keskuudessa. Varhaisessa teini-ikässä sukupuolierot tasoittuvat, kun ikävaiheeseen liittyvät rikkeet yleistyvät sekä tytöillä että pojilla.

Rikoskäyttäytymisessä on eroja paitsi sukupuolten välillä myös maahanmuuttajataustan perusteella. Rikosten uusiminen on maahanmuuttaja-

Kuvio 1. Rikosten uusiminen yhden vuoden seuranta-ajalla. Alle 15-vuotiaat ensikertalaiset Helsingissä 2000–2003 (%).

taustaisilla lapsilla hieman kantaväestöä yleisempää. Kantaväestöön kuuluvista ensikertalaisista 30 prosenttia tekee vähintään yhden uuden rikoksen. Vastaava osuus maahanmuuttajien joukossa on 36 prosenttia. Suhteellinen ero on suurimmillaan todella aktiivisten uusijoiden keskuudessa: maahanmuuttajataustaisilla on kantaväestöön verrattuna miltei kaksinkertainen riski tehdä vähintään kuusi uutta rikosta.

LÄHES KAIKKIIN AKTIIVISIIN UUSIJOIHN PUUTUTAAN

Lastensuojeluviranomaiset käyttävät puuttumisessa harkintaa, jossa etusijalla ovat lasten hyvinvointiin liittyvät näkökohdat, ei yksinomaan rikoskäyttäytyminen. Rikosten vakavuus ja lukumäärä sekä rikosuran vaihe vaikuttavat kuitenkin selvästi toimenpiteisiin.

Sosiaalivirasto oli yhteydessä 52 prosenttiin kaikista rikoksista tehneistä lapsista. Kontakti johti useimmiten varsinaiseen lastensuojelun asiakkuuteen: 46 prosenttia kaikista lapsista ohjautui aktiivisen lastensuojelutyön piiriin ja heistä laadittiin lasten-

suojeleuarvio.

Puuttumisen todennäköisyys kasvaa rikosuran jatkumisen (kuvio 2). Ensikertalaiseen puututaan kolmen kuukauden kuluessa hieman yli 40 prosentin todennäköisyydellä. Toisen rikosilmoituksen jälkeen lastensuojelun piirissä on kolme neljästä lapsesta ja neljännen rikosilmoituksen jälkeen 90 prosenttia. Kymmenen prosenttia neljäskertalaisista jää siis kokonaan ilman lastensuojelukontakteja. Yhteydenotoilta välttyvä joukko on kuitenkin määrällisesti häviävän pieni: tutkimuksessa näitä lapsia oli mukana yhteensä kuusi. Intensiiivisen työskentelyn piiriin ohjautuvat siis lopulta lähes kaikki lapset, joiden rikokset ovat toistuvia.

Lastensuojelun äärimmäisin keino on lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Rikoksia tehneistä lapsista viidennes sijoitettiin joko avo- huollon tukitoimena, huostaan otettuina tai osana jälkihuoltoa. Rikolliset teot olivat ensimmäisen sijoituspäätöksen ensisijainen syy kolmessa prosentissa päätöksistä, mutta rikokset mainittiin syynä 14 prosentissa tapauksista. Sijoitetuilla lapsilla on rikosten li-

säksi elämässään lukuisia muitakin vaikeuksia: päätösten yleisimpiä perusteita olivat sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat, koulu- ja kasvattamisvaikeudet, lapsen fyysinen ja psyykinen hyvinvointi, lapsen päihteiden käyttö ja kuljeskelu.

VAIKUTTAAKO LASTENSUOJELU?

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös lastensuojelun tukitoimien yhteyttä rikosten uusiin. Kohteeksi valittiin erityisesti ne alle 15-vuotiaat, jotka olivat uusineet rikoksensa jo kerran. Tavoitteena oli selvittää, vaikuttavatko sosiaaliviranomaisten toimet rikoksia ehkäisevästi. Monimuuttaja-analyyseissä (Cox-regressio) vakioitiin keskeisimpiä riskitekijöitä kuten sukupuoli, aikaisempien tekojen rikostyyppi ja lastensuojelun asiakkuus. Tukitoimista tarkasteltiin erikseen puuttumisen riippuvuutta ja kotikäynnin merkitystä.

Sosiaaliviraston tukitoimille ei tutkimuksessa kyetty osoittamaan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä rikosuran jatkumiseen. Toimenpiteiden ulkopuolelle jääneet lapset uusivat rikoksia seuranta-aikana yhtä paljon kuin lastensuojelutyön piirissä olleetkin. Tulos ilmentää sitä, että lastensuojelun tukitoimet kohdistuvat lapsiin, joilla on jo valmiiksi vaikea elämäntilanne.

KOHTEEKSI LAPSET, JOILLA VARHAISIA LASTENSUOJELUKOKEMUKSIA

Kriminaalipoliittikan kannalta yhteiskunnan voimavaroja tulisi suunnata erityisesti sellaisiin toimiin, jotka tehokkaasti ja edullisesti ehkäisevät rikosten uhreille ja yhteiskunnalle aiheutuvia haittoja. Keskuste-

lussa on usein kiinnitetty huomiota varhaisen puuttumisen merkitykseen. Tutkimus kuitenkin osoitti, ettei rikoksilta voida aina välttyä, vaikka lapsi olisikin poimittu tuen piiriin ennen virallisen rikosuran alkamista.

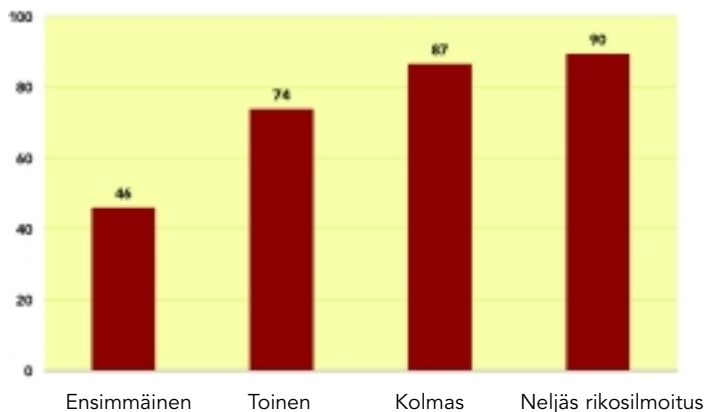
Aikaisemmat kontaktit lastensuojelun kanssa havaittiin merkittäväksi uusintarikollisuutta ennustavaksi tekijäksi. Lähes 70 prosenttia niistä lapsista, jotka tekivät uuden rikoksen vähintään kaksi kertaa, olivat lastensuojelun asiakkaita jo ennen ensimmäistä rikostaan. Myös lähes puolet (44 %) koskaan sijoituspäätöksen kohteeksi joutuneista ensikertalaisista oli ollut sijoitettuna jo ennen viranomaisten tietoon tulleen rikosuransa alkua.

Tulokset tukevat näkemystä, jonka mukaan varhaislapsuuden kasvuolosuhteisiin liittyvät riskit selittävät nuorten ajautumista rikolliselle uralle. Rikospäätöksiä lastensuojeluilmoituksia arvioi- dessaan sosiaaliviranomaisten tulisikin kiinnittää erityistä huomiota lapsiin, joiden taustaan liittyy varhaisia lastensuojelukokemuksia. Toisaalta havainto pakottaa arvioimaan lastensuojelun interventioita: lastensuojelun asiakkuus on merkittävä sijoitus lapsen hyvinvoinnin parantamiseksi. Epäonnistuuko järjestelmä ehkäisevässä tarkoituksessaan? ■

Savolainen, Jukka, Hinkkanen, Ville & Pekkarinen, Elina (2007) Lasten rikolliset teot ja niihin puuttuminen. Tutkimus alle 15-vuotiaana poliisin tietoon tulleista rikosentekijöistä Helsingissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedon- antoja 76.

Kirjoittaja on tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

Kuvio 2. Lastensuojelukontaktien yhteys rikosuran kehitykseen. Niiden lasten osuus, joihin sosiaalivirasto on ottanut yhteyttä kolmen kuukauden kuluessa rikosilmoituksesta (%).

Uuden lastensuojelulain keskeisiä piirteitä

Lastensuojelulaki uudistettiin menneenä talvena ja uuden lain on määrä tulla voimaan vuoden 2008 alussa. Pohjana on sosiaali- ja terveystieteiden alaisuudessa tehty laaja kehittämistyö. Rikoksen tematiikka näkyy uudessa laissa monin paikoin.

Ensimmäiset lastensuojelulain säätämisaikoina tehtiin valtiopäivillä 1897. Lain valmistelu kesti lopulta neljä vuosikymmentä. Vuoden 1936 laki nähtiin vanhentuneeksi heti sodan jälkeen, mutta saatiin uudistettua vasta vuonna 1983. Uudistuksen esitöissä vuoden 1936 lakia pidettiin liiaksi oireisiin ja korjaavaan työhön keskittyvänä. Ennaltaehkäisevälle työlle ja kasvuolojen kehittämiseksi haluttiin antaa lisää painoarvoa. 1983 laki ja sen esitöiden perustelut erotuivat myös 1970-luvulla tehdyistä lastensuojelulakiesityksistä, joissa lastensuojelun esitettiin yhtenä perhepolitiikan toteuttamisen osana ja perhekohdittaisen sosiaalihuollon toteuttamisen muotona.

Vuoden 1983 lainuudistuksessa lastensuojelun johtaviksi periaatteiksi nostettiin lapsen etu ja oikeus suojeluun tavalla, jolla lapsi erotettiin perhekokonaisuudesta erilliseksi ja ensisijaiseksi subjektiksi. Oirekeskeisyydestä siirryttiin tarpeen arviointiin. Lakia on täydennetty yksittäisin säännösmuutoksilla parinkymmenen vuoden aikana. Viimeisin osittaisuudistus oli vuonna 2006 voimaan tulleiden eristämisen- ja rajoittamiskäytäntösääntöjen asettaminen linjaan perusoikeussääntelyn kanssa.

LASTENSUOJELULAKI 2007

Vajaat 25 vuotta voimassa ollut lastensuojelulaki uudistettiin eduskunnassa vuosina 2006–2007. Taustalla on laajamittainen lastensuojelun kehittämistyö. Varsinainen edistysaskel oli lastensuojelun kokonaisuudistusta pohtineen työryhmän keväällä 2006 jättämä muistio, jonka perustalta laadittiin hallituksen esitys syksyllä 2006. Lakiesitystä käsiteltiin eduskunnassa viime talvella. Laki sai vahvistuksensa tänä keväänä ja sen on määrä tulla voimaan ensi vuoden alussa.

Uuteen lastensuojelulakiin on kirjattu lukuisia käytäntöjä, jotka ovat tuttuja vuoden 1983 laista. Uusi laki on edeltäjänsä hienojakoisempi. Aiemman yhdeksän luvun ja runsaan 50 säännöksen sijasta lukuja on nyt 17 ja yksittäisiä säännöksiäkin lähes sata. Tähän lienee osaltaan vaikuttanut 1990-luvulla alkanut muutos, jossa oikeudellinen diskurssi ja erilaiset vastuukysymykset ovat yhä voimakkaammin alkaneet ohjata lastensuojelutyötä. Lastensuojeluasioiden vastuita, työprosessin rakennetta, työmenetelmiä ja asiakirjojen kirjaamiskäytäntöjä on kirjattu uuteen lakiin selvästi aiempaa tarkemmin. Kysymys on samalla runsaan 20 vuoden aikana vakiintuneiden työkäytäntöjen kirjaamisesta lakiin.

Vaikka uuden lain säännöksiin on kirjattu monia vanhaan lakiin sisältyneitä tai asiakastyössä jo omaksuttuja käytäntöjä, uudessa laissa on myös sellaista, mikä tekee siitä omintakeisen, entisestä erottuvan ja 2000-luvun alulle tyypillisen kokonaisuuden. Laissa puhutaan ”turvallisuudesta, vanhempien vastuusta ja moniammatillisuudesta”. Varhaisen puuttumisen ja tuen käsitteitä on vältetty ilmeisen tietoisesti ja käytetty kiertoilmaisua ”riittävän varhain”. ”Varhais”-johdannaisia sanoja olikin hallituksen esityksessä runsaasti.

ILMOITUSVELVOLLISTEN JOUKKO LAAJENEET

Niiden toimijoiden joukkoa, joiden on ilmoitettava ilmeisestä lastensuojelutarpeesta, on uudessa laissa laajennettu tuntuvasti. Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimissa toimivien lisäksi ilmoitusvelvollisiksi on kirjattu myös kunnan tai seurakunnan nuorisotoimen ammattihenkilöstö. Ilmoitusvelvollisia ovat lisäksi sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän sekä turvapaikan hakijoiden vastaanottotoimintaa, hätäkeskustoimintaa tai koululaisten aamu- tai iltapäivätoimintaa

harjoittavien yksiköiden palveluksessa oleva ammattihenkilöstö. Täydennyksellä on haluttu selventää, että myös yksityisen palveluksessa oleva ammattihenkilöstö kuuluu ilmoitusvelvollisuuden alaan. Edellä mainittujen lisäksi myös muu henkilö voi tehdä ilmoituksen sallassapitosäännösten estämättä. Lakiin on nyt kirjattu myös jo käytännöksi muodostunut sosiaaliviranomaisten velvoite ilmoittaa lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen käyvistä rikoksesta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

LASTENSUOJELUN TARVE TULEE SELVITTÄÄ MÄÄRÄAJASSA

Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaaliviranomaisten on arvioitava välittömästi mahdollinen lastensuojelun kiireellinen tarve. Seitsemässä päivässä on ratkaistava, luovutaanko toimenpiteistä vai ryhdytäänkö lastensuojelutarpeen selvitykseen. Lapsen tilanteesta on olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa laadittava lastensuojelutarpeen selvitys, jonka tulee valmistua kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. Uutena elementtinä lakiin on kirjattu sosiaaliviranomaisten mahdollisuus hakea hallinto-oikeudelta lupaa lapsen tutkimiseen tilanteessa, jossa tutkiminen nähdään välttämättömänä, mutta huoltaja kieltää sen tekemisen.

Lain 30 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, jos asiakkuus ei pääty lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tai kysymyksessä ei ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Suunnitelmaan kirjaan yleisesti työskentelyn tavoitteita ja keinoja, niiden toteuttamisen aikajänne ja myös asianosaisten eriävät mielipiteet. Suunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

LASTENSUOJELUTOIMIIN JOHTAVAT SEIKAT

Uuteen lakiin kirjatut lastensuojelutoimenpiteisiin ryhtymisen perusteet vastaavat vuoden 1983 lainsäädäntöä. Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä, jos 1) kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa ter-

veyttään tai kehitystään. Laissa esitetään laaja joukko tukitoimia, joihin voidaan ryhtyä, perheen toimeentulon ja asumisen turvaamisesta aina hoito- ja terapia-palveluihin, perhetyöhön ja lapsen tai koko perheen sijoittamiseen perhe- tai laitoshoitoon tietyin edellytyksin.

Uudessa laissa ”kiireellinen sijoitus” on korvannut ”kiireellisen huostaanoton”. Varsinaisen huostaanoton kriteerit ovat säilyneet entisellään. Uuden lain mukaan lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Lisäksi huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät olisi sopivia tai mahdollisia tai ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

HALLINTO-OIKEUS RATKAISEE VASTENTAHOISET HUOSTAANOTTOASIA

Uudessa laissa tahdonvastaisten huostaanottojen alustusmenettelystä on luovuttu. Jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, asian ratkaisee hallinto-oikeus sosiaaliviranomaisten hakemuksesta. Muutos tarkoittaa käytännössä sitä, että KHO:sta tulee tietyissä lastensuojeluasioissa, kuten huostaanotoissa, ensimmäinen ja ainoa muutoksenhakuaste. Lain 44 §:ään on kirjattu kymmenkohtainen lista hallinto-oikeudelle toimitettavista asiakirjoista. Hallinto-oikeus voi asianosaisia kuulematta antaa väliaikaisen määräyksen lapsen olinpaikasta ja siitä miten lapsen hoito on tuomioistuinkäsittelyn aikana järjestettävä. Uutena käytäntönä voidaan kirjallisen valmistelun ohella järjestää rajoitettu suullinen käsittely asianosaisten vaatimusten ja niiden perusteiden selvittämiseksi. Tämän jälkeen asian käsittely jatkuu kirjallisena tai asiassa voidaan järjestää hallintolainkäyttölain mukainen suullinen käsittely.

SIJAISHUOLLON TAHDOSTA RIIPPUMATTOMIA TOIMENPITEITÄ TARKENNETTIIN

Useat lapsen sijaishuoltoa säätelevät säännökset uudistettiin jo ennen kokonaisuudistusta. Ne on siirretty uuteen lakiin sellaisenaan. Säännöksissä on tarkennettu erinäisten tahdosta riippumattomien toimenpiteiden perusteita ja soveltamisalaa sijaishuollossa. Mm. yhteydenpidon rajoittamista, henkilöntarkastusta ja -katsastusta, kiinnipitämistä, liikkumisvapauden rajoittamista ja eristämistä koskevien tarkennusten lisäksi käyttöön on otettu ”erityinen huolenpito”, jolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle lapselle enintään 30 vuorokauden ajaksi järjestettävää lapsen liikkumisvapautta rajoittavaa hoitoa ja huolenpitoa. Erittäin painavasta syystä huolenpitoa voidaan jatkaa enintään 60 vuorokautta. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää laitoksessa, jolla on käytettävissään riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntemus.

RIKOS UUDESSA LASTENSUOJELULAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Rikoksen tematiikka näkyy uudessa laissa monin paikoin. Rikos, jossa lapsi voi olla uhri tai tekijä, on uudessakin laissa yksi lastensuojelutoimenpiteisiin johtava tekijä. Tämä näkyy uudessa laissa sekä avohuollon tukitoimien järjestämisen että huostaanoton perusteissa aiemman lain tavoin. Lastensuojelulain 24 §:ssä säädetään edelleen sosiaaliviranomaisten velvollisuudesta olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa. Uusi piirre kuitenkin on, että sosiaaliviranomaiset velvoitetaan ohjaamaan lapsi tarvittaessa rikosasiaa koskevaan sovitteluun. Lisäksi lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa laitoksessa sillä perusteella, että huostaanoton syy on ollut muu kuin vähäisenä pidettävä rikollinen teko, ja yhdeksi erityisen huolenpidon perusteeksi on kirjattu rikoskierteen katkaisu. ■

Kirjoittaja on Helsingin ja Hämeenlinnan hallinto-oikeuksien lastensuojeluasioiden asiantuntijajäsen.

Järvenpää on turvallinen asuinpaikka

Järvenpää on kansallisen väkivallan vähentämisen ohjelman pilottikaupunki. Osana hanketta toukokuussa 2006 toteutettiin ”Turvallinen arki” -kysely, jossa kerättiin tietoa Järvenpään lasten ja nuorten arjesta, ajankäytöstä, tupakoinnista ja päihteiden käytöstä, väkivallan uhriksi joutumisesta sekä muista asioista, jotka huolestuttavat nuoria. Kyselyn mukaan järvenpääläiset nuoret kokivat kaupunkinsa turvalliseksi asuinpaikaksi.

Poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyrikkosten perusteella Järvenpää näyttäytyy yöelämän keskuksena, jossa humalaiset (toisilleen tutut tai tuntemattomat) tappelevat yöaikaan ravintoloiden ja pit-sapaikkojen edustalla. Alkoholi on vahvasti kuvioissa mukana, ja lähes puolessa tapauksista syylliseksi epäilty on ulkopaikkakuntalainen.

Monissa asukkaissa tällai-

set tiedot saattavat herättää turvattomuuden tunteita. Koululaiskyselyn mukaan järvenpääläisten nuorten kokemukset ovat kuitenkin täysin vastakkaisia. Ikäryhmästä riippumatta Järvenpään koki turvalliseksi paikaksi asua enemmän kuin yhdeksän vastaajaa kymmenestä.

Turvallisuuden tunteita kartoitettiin myös muilla kysymyksillä. Yläkoululaisista ja lukiolaisista lähes neljä kym-

menestä pelkäsi väkivallan uhriksi joutumista, kun taas väkivallan uhriksi joutumista etenkin Järvenpäässä pelkäsi vähemmän kuin kaksi vastaajaa kymmenestä. Tytöt pelkäsivät väkivallan uhriksi joutumista enemmän kuin pojat, mutta eroja sukupuolten välillä ei ollut silloin, kun koululaisilta kysyttiin, pelkäävätkö he väkivallan uhriksi joutumista etenkin Järvenpäässä (Kuvio 1.).

Koululaisten kokemuksissa kaupunki herätti myönteisiä mielikuvia silloinkin, kun heille esitettiin väite ”Järvenpää on väkivaltaisempi paikka kuin muut kaupungit”. Lähes kahdeksan vastaajaa kymmenestä oli jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen kanssa.

Tutkimukseen vastasivat kaikkien alakoulujen oppilaat, yläkoululaiset sekä lukiolaiset. Vastausprosentti oli varsin korkea. Alakoululaisilla vastausprosentti oli 93 ja yläkoululaisilla 91. Lukiolaisten vastausprosentti jäi 71:een, koska abiturientit olivat kyselyn aikaan jo päättäneet koulunsa.

NIMITTELY ON OSA KOULULAISTEN ARKEA

Kyselyssä kartoitettiin myös koululaisten kokemuksia erityyppisestä uhriksi joutumisesta sekä kouluissa että yleisemminkin. Tutkimusten mukaan opettajien tiedossa on alle puolet toistuvasti kiusatuista oppilaista, vaikka luokkatoverien tiedossa nä-

Koululaiskyselyn vastaajista yli 90 prosenttia koki Järvenpään koki turvalliseksi paikaksi asua.

mä kiusatut oppilaat ovat hyvin yleisesti. Runsas neljännes vastaajista ilmoitti, että jotakin heille kuuluvaa omaisuutta oli vahingoitettu tai piilotettu koulussa viimeisen 12 kuukauden aikana. Noin neljännes vastaajista kertoi, että heidät oli koulussa jätetty yksin tai tehty naurunalaiseksi ainakin kerran viimeisen 12 kuukauden aikana. Ala- ja yläkouluissa edellä mainitut kiusaamistapaukset olivat selvästi yleisempiä kuin lukiossa.

Kyselyn mukaan fyysinen koskemattomuus ei ole itsensä selvää kouluissakaan. Erilaiset uhrikokemukset voivat ajaa viime kädessä myös koulusta poissaoloihin. Noin kolme prosenttia kaikista vastaajista ilmoitti olleensa pois koulusta ainakin kerran viimeisen 12 kuukauden aikana siksi, että heitä oli pelottanut mennä kouluun, koska heitä oli pelottanut mennä kouluun, koska heitä oli nimeltely tai sanottu jotain ikävää.

Kyselyssä pyrittiin selvittämään myös muualla kuin koulussa tapahtuneita kokemuksia. Kaksi kymmenestä alakoululaisesta ja 14 prosenttia yläkoululaisista ilmoitti, että heitä oli lyöty tai potkittu ainakin kerran viimeisen 12 kuukauden aikana. Lukiolaisista näin oli kokenut alle kymmenen prosenttia vastaajista. Tapahtumapaikoista ei ole tietoa.

Uhrkokemusten lisäksi vastaajilta tiedusteltiin myös sitä, kuinka usein he itse olivat osallisina nimittelyssä tai tönimisessä. Lähes puolet

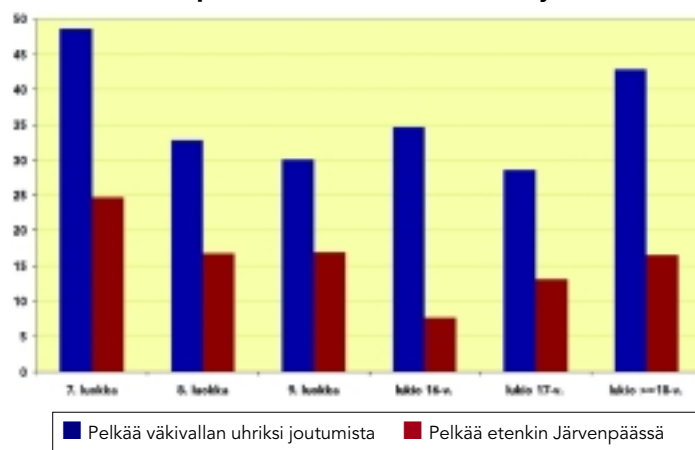
alakoululaisista ilmoitti nimittelleensä toista ainakin kerran viimeisen 12 kuukauden aikana. Yläkoululaisista näin ilmoitti tehneensä noin 40 prosenttia. Ala- ja yläkoululaiset pojat ilmoittivat huomattavasti tyttöjä useammin tönineensä toista, olleensa tappelussa sekä lyöneensä ja potkineensa toista. Nimittelyn suhteen sukupuolten välillä ei ollut eroja.

LÄHEISTEN RIITELY JA PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ HUOLESTUTTAVAT

Turvattomuuden tunteet ja väkivallan uhriksi joutumisen pelko voivat pahimmillaan rajoittaa ihmisten arkielämää, vaikka ne rakentuisivatkin virheellisten käsitysten varaan rikollisuuden yleisyydestä ja omakohtaisista riskeistä. Vaikka turvattomuuden tunteet paljolti johtuisivatkin muista seikoista kuin itse rikollisuudesta, ongelma on todellinen ja heikentää ihmisten elämisen laatua.

Kyselyn yhtenä tarkoituksena oli hahmottaa tekijöitä, jotka uhkaavat nuorten turvallista arkea ja turvallisuuden tunteita. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on paljon ollut esillä muun muassa

Kuvio 1. Pelkää väkivallan uhriksi joutumista yleensä tai etenkin Järvenpäässä (% eri ikäisistä vastaajista).

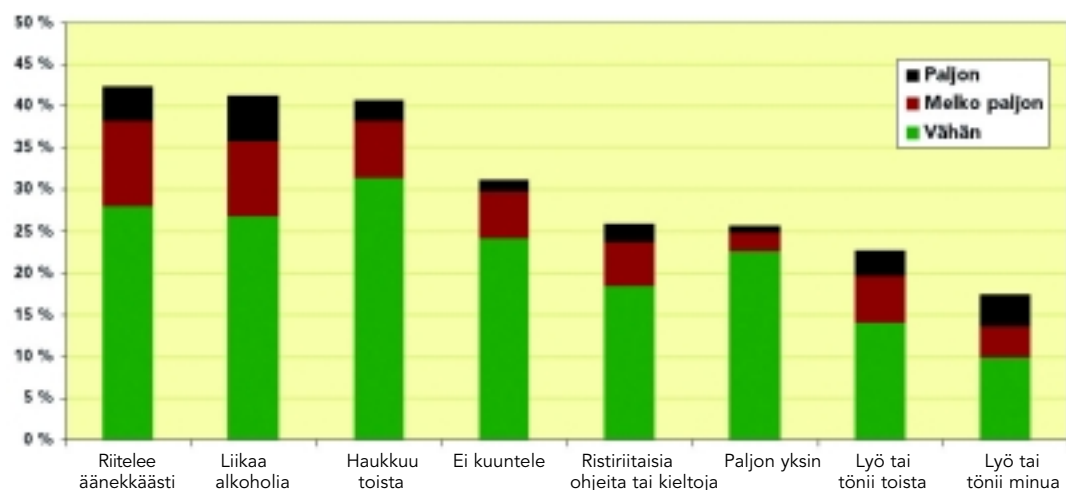

TAULUKKO 1.

Uhrkokemukset koulussa ja muulla (kaikki ikäluokat).

- Ollut poissa koulusta, koska sinua kohtaan on oltu väkivaltaisia 2 %
- Ollut poissa koulusta, koska sinua on nimeltely 6 %
- Joku on vahingoittanut tai piilottanut tavaroitasi koulussa 19 %
- Sinut on jätetty koulussa yksin tai tehty naurunalaiseksi 21 %
- Joku on uhannut sinua saadakseen rahaa tms. 4 %
- Joku on uhannut sinua väkivallalla ilman että mitään olisi tapahtunut 12 %
- Joku on lyönyt tai potkinut sinua 12 %
- Sinulta on varastettu tai yritetty varastaa jotakin 21 %

Kuvio 2. Huolenaiteita ja turvattomuutta aiheuttavat asiat (kaikki ikäryhmät).

→ lapsiperheiden köyhtyminen. Kyselyyn vastanneet oppilaat kokivat vanhempiensa taloudellisen tilanteen kuitenkin varsin turvatuksi. Alakoululaisista kahdeksan kymmenestä oli sitä mieltä, että heidän vanhemmillaan menee taloudellisesti hyvin ja vain yksi prosentti oli sitä mieltä, että heidän vanhemmillaan oli melkein aina vaikeuksia saada rahat riittämään. Yläkoululaisista ja sitä vanhemmistakin vastaajista lähes kolme neljästä arvioi vanhempiensa taloudellisen tilanteen hyväksi ja vain kolme prosenttia oli sitä mieltä, että heidän vanhemmillaan oli melkein aina vaikeuksia saada rahat riittämään.

Tulosten mukaan perheen taloudellinen tilanne ei siis juurikaan näyttänyt varjostavan koululaisten elämää, mutta turvattomuuden tunteita ja huolta aiheuttivat erityisesti läheisten runsas alkoholin käyttö, läheisten riitely ja haukkuminen (Kuvio 2, s. 17).

Kun kaikkia Järvenpään koululaisia tarkastellaan yhdessä, niin hieman useampi kuin neljä vastaajaa kymmenestä oli huolestunut ainakin vähän siitä, että joku läheinen käyttää liikaa alkoholia. Lisäksi hieman useampi kuin neljä vastaajaa kymmenestä oli huolissaan siitä, että jotkut heille läheiset henkilöt riitelevät äänekkäästi tai että joku heille läheinen ihminen haukkuu toista. Hieman useampi kuin kaksi vastaajaa kymmenestä oli huolestunut siitä, että joku heille läheinen ihminen lyö tai tönii toista, ja lähes kaksi vastaajaa kymmenestä oli huolestuneita, koska he itse joutuvat lyömiseen tai tönimiseen kohteeksi läheisen taholta.

Noin 20 prosenttia koulu-

laisista ilmoitti olevansa huolestuneita siitä, että he joutuvat olemaan paljon yksin. Syitä yksinololle ei kysytty tutkimuksessa. 30 prosenttia vastaajista oli huolestuneita siitä, että kukaan ei kuuntele heitä ja alkoholin käyttöön usein liittyvä ristiriitaisten ohjeiden ja kieltojen saaminen huolestutti lähes kolmea vastaajaa kymmenestä.

Vastaajien huolenaiheet pysyivät luokka-asteesta toiseen hyvin tasaisina. Vanhemmat vastaajat olivat hieman enemmän huolissaan läheisten alkoholinkäytöstä kuin nuoremmat vastaajat. Vastaavasti nuoremmat olivat vanhempia vastaajia useammin huolissaan siitä, että joku läheinen lyö tai tönii heitä itseään. Kyselystä ei voida valitettavasti suoraan päätellä sitä, miten vastaajat ovat käsittäneet läheisen, onko se heidän perheenjäsenensä, vanhempansa, läheinen ystävä vai joku muu.

HAASTEENA MITEN TUNNISTAA HUOLENAIHEET JA PUUTTUA NIIHIN

Vaikka järvenpäläiset nuoret kokivatkin kaupunkinsa turvalliseksi asuinpaikaksi eikä vanhempien taloudellinen tilannekaan heitä huolestanut, läheisten liika alkoholinkäyttö ja riitely ovat ilman muuta asioita, jotka kyselyn mukaan aiheuttavat järvenpäläisille nuorille eniten turvattomuuden tunteita ja huolen aiheita.

Kansallisen väkivallan vähentämisen ohjelman seurantaan varten perustetussa väkivaltajaostossa on asetettu vuoden 2007 painopistealueeksi lapset ja nuoret. Tämänkin kyselyn pohjalta esille nousseet huolenaiheet haastavat pohtimaan paikallistasolla sitä, miten apu voi-

daan kohdentaa esimerkiksi lapsille, jotka joutuvat todistamaan läheisten väkivaltaa ja/ tai päihteiden käyttöä, vaikka eivät itse väkivallan uhriksi välttämättä joutuisikaan. Miten löydetään ja tunnistetaan ne lapset, jotka apua ja tukea tarvitsisivat? Erityisesti hiljaiset ja vetäytyvät lapset? Useissa tutkimuksissa on todettu, että lapset eivät juuri puhu heihin kohdistuvasta väkivallasta, vaikka traumaattiset, joskus pitkäänkin jatkuneet kokemukset olisi tärkeä käydä läpi.

Väkivallan vähentämisen ohjelmassa todetaan myös, että suomalaista väkivaltaa on vaikea vähentää, jos alkoholikulttuuri ei muutu humalajuomista syrjivämmäksi. Humalajuomisen ehkäisemiseen voidaan tietenkin puuttua vaikuttamalla alkoholin nauttimistilanteisiin ja -ympäristöihin. Vähintään yhtä tärkeään osaan näissä kysymyksissä nousevat kuitenkin ohjelmaan kirjatut toimenpiteet, joilla pyritään alkoholin pitkäaikaisen riskikäytön vähentämiseen ja joissa suositellaan, että muun muassa alkoholinkäytön riskien arviointi vakiinnutetaan osaksi terveydentilan arviointia kaikissa terveydenhuollon asiakaskontakteissa. Lapsen ja nuoren turvallisen arjen edistämisen yksi keskeinen kulmakivi on myös läheisten alkoholin ja päihteiden käytön vähentäminen. ■

Kirjoittaja on suunnittelija rikosentorjuntaneuvostossa.

Järvenpään "Turvallinen arki"-kyselyn ovat toteuttaneet Saija Järvinen, Hannakaisa Ryyänen ja Regina Järg-Tärno.

■ HEIMO KANGASPUNTA

Nuorten

NUORTEN VALVONTA

■ Rikoslain 6 luvun 10 §:n mukaan rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena valvontaan.

■ Valvonnan täytäntöönpanoa koskevat säännökset ovat nuorista rikostekijöistä annetussa laissa ja asetuksessa. Laki on vuodelta 1940 ja asetus vuodelta 1942.

■ Ehdollisen vankeuden koeaika on vähintään yksi vuosi ja enintään kolme vuotta. Valvonta-aika on koeajan pituinen. Vuonna 2006 valvonnan keskipituus oli yksi vuosi 9 kuukautta.

■ Viime vuosina valvontaan on tuomittu runsas kolmasosa ehdollisen vankeusrangaistuksen saaneista nuorista. Heidän päärikoksensa ovat olleet omaisuusrikkoksia, liikennejuopumuksia ja pahoinpitelyjä.

■ Vuonna 2006 valvonnessa oli keskimäärin runsaat 1400 nuorta. Heidän keski-ikänsä oli 19,5 vuotta. Nuorimmat olivat 15-vuotiaita ja vanhimmat 24-vuotiaita.

■ Valvojana toimii yleensä Kriminaalihuoltolaitoksen työntekijä. Noin viidesosan valvonnoista hoitavat Khl:n nimeämät yksityishenkilöt.

valvonta vaatii uudistamista

Heini Ekholm ja Sanna Lahtinen kirjoittivat Haasteessa 1/2007 opinnäytetyöstään, jossa selvitettiin kahdeksan nuoren valvontakokemuksia. Kirjoituksessa tehtiin myös ehdotuksia eräiden valvonnan toimintatapojen parantamiseksi. Nuorten valvonta kaipaa kuitenkin perusteellisempaa remonttia. Mistä on kysymys? Mitä valvonnalle pitäisi tehdä?

Nuorille ehdollisen vankeuden ohessa tuomittava valvonta on ollut pitkään sivussa seuraamuskeskusteluista. Nuorten kohdalla huomio ja odotukset ovat kohdistuneet vuonna 2005 pysyvän lain saaneeseen nuorisorangaisutukseen, jonka käyttö on kuitenkin jäänyt vähäiseksi. Vuonna 2006 sitä tuomittiin 34 kertaa.

VALVONTAAN TUOMITSEMINEN

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan. Lain mukaan valvonnan on oltava perusteltua nuoren sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Tuomioistuinkäsittelyä varten sosiaaliviranomainen tai Kriminaalihuoltolaitos (Khl) laatii nuoren tilannetta valottavan henkilötutkinnan, johon sisältyy myös kannanotto valvonnan tarpeellisuudesta.

Rikosseuraamusvirasto voi lakkauttaa valvojan esitykses-

tä tarpeettomaksi käyneen valvonnan 6 kuukauden valvonta-ajan jälkeen. Viime vuosina valvonnoista on lakkautettu noin joka kymmenes.

VALVONNAN SISÄLTÖ

Valvonnan keskeisin sisältö koostuu nuoren ja valvojan tapaamisista, joita on 1–2 kertaa kuukaudessa. Tapaamispaikkana on yleensä Khl:n toimisto, joskus muu tilanteeseen soveltuva paikka. Verkostotyö, jossa valvottava ja valvoja tapaavat eri viranomaisia, on olennainen osa valvontatyötä.

Viime vuosina valvonnassa on käytetty yhä enemmän manuaaleihin perustuvia keskusteluohjelmia. Niissä käsitellään mm. rikosten tekemistä, liikennekäyttäytymistä ja suutumuksen hallintaa. Valvonnan sisältöä on muutenkin kehitetty osana Khl:n asiakastyön menetelmien tehostamista.

SURKEA SÄÄDÖSTILANNE

Nuorten valvontaa koskevat säädökset ovat pääosin peräisin sota-ajalta. Vanhentunei-

den säädösten puutteena on se, ettei valvonnan tarkempaa sisältöä eikä valvojan tehtävää ole määritelty. Säännöksiä ei myöskään ole valvottavan olennaisista velvollisuuksista eikä niiden rikkomisesta aiheutuvista seuraamuksista.

Kohtuuttoman kauan jatkuneessa epäselvässä tilanteessa Kriminaalihuoltolaitos ja jo sen edeltäjä Kriminaalihuoltoyhdistys ovat joutuneet toimimaan ikään kuin korva-kuulolta ja luomaan valvonnan sisältöjä ja pelisääntöjä muita yhdyskuntaseuraamuksia mukaillen. Luovuuden raja on tullut vastaan viimeistään valvonnan laiminlyöntitapa-uksissa, joihin ei ole ollut käytettävissä mitään lakiin kirjattua menettelyä.

MITÄ ON TEHTÄVÄ?

Oikeusministeriön asettama nuorisorikostyöryhmä teki vuonna 2004 esityksen mm. uudeksi laiksi ehdollisen vankeuden valvonnasta. Ehdotus ei ole juurikaan liikahtanut eteenpäin.

Nuorten valvontaa koskeva

uusi laki on saatava kiireellisesti vakavan työn alle. Valvontatyölle on saatava nykyaikainen säädöspohja ja valvojalle työkaluja, joita tarvitaan heikosti motivoituneiden valvottavien kanssa työskennellessä. Tällaisia välineitä ovat lakiin perustuvan huomautuksen tai varoituksen antaminen ja poliisin tekemä valvottavan nouto. Myös tuomioistuinin tulisi saada mukaan käsittelemään vakavia laiminlyöntitapauksia. Nämä keinot ovat käytössä nuorisorangaisutuksessa.

Koeaikaan sidottu valvonta on usein kohtuuttoman pitkä. Ruotsissa koeaika ja valvonta käsitellään erillisinä ja valvonnan pituus on aina yksi vuosi. Suomenkin nuorille riittäisi nykyistä lyhyempi valvonta, joka motivoisi sekä valvottavaa että valvojaa tiiviimpään työskentelyyn. ■

Kirjoittaja on ylitarkastaja Rikosseuraamusvirastossa.

Hyvinvointi, pahoinvointi ja kriminaalipolitiikka

Toimintaohjelma vuosille 2007–2011 on kovien haasteiden edessä

Hyvät uutiset eivät ole uutisia. Pohjoismaiden johdonmukainen linja on ollut 1960-luvulta asti kytkeä kiinteästi yhteen rikosentorjunta, yhteistyö rikosprosessissa, rikoslainsäädäntö ja yhteistyö rangaistusten täytäntöönpanossa. Ajatus on saanut vastakaikua Euroopan unionista vasta 2000-luvun alkuvuosina. Ajatus tehdä kokonaisvaltainen ohjelma kriminaalipoliittisesta toiminnasta on peräisin Pohjoismaista. Monissa Manner-Euroopan valtioissa ajatus tällaisesta monia valtionhallinnon alueita, kuntia, yrityksiä ja yhdistyksiä yhdistävästä rikosentorjunnasta on aivan tuntematon.

Nyt oikeusministeriössä on valmistunut Vanhasen II hallitukselle 44-sivuinen julkaisu ”Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka. Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007–2011”. Ohjelma sisältää sekä kriminaalipoliittisia linjauksia että konkreettisia toimenpide-ehtotuksia viideksi tulevaisuudeksi. Ohjelman laatiminen on jatkovalmistelua ministeriön julkaisulle ”Oikeuspolitiikan strategia ja kehitysnäkymiä vuosiksi

2003–2012”. Se ei kuitenkaan ole osa hallitusohjelmaa, jossa kriminaalipolitiikka jäi valitettavasti sivurooliin. Asiakirja on siis ohje, mutta ei hallitusta sitova asiakirja. Hyvää on kuitenkin se, että Suomessa edelleen halutaan luoda täsmälliseen tietoon perustuvaa kriminaalipolitiikkaa.

Termi kriminaalipolitiikka on määritelty toimintaohjelmassa laajasti. Kriminaalipolitiikassa pitää torjua rikoksia ja lisätä turvallisuutta. Kun rikoksia tapahtuu, pitää niihin reagoida asianmukaisella tavalla. Kriminaalipolitiikassa on 1) vähennettävä rikostilaisuuksia ja rikosriskejä, 2) toteutettava rikosvastuu joutuisasti, luotettavasti ja oikeudenmukaisesti, 3) luotava ennustettava, rationaalinen ja kustannustehokas seuraamusjärjestelmä, 4) pantava seuraamukset täytäntöön turvallisesti, tehokkaasti ja uusintarikollisuutta vähentäen sekä 5) parannettava rikoksen uhrin asemaa ja oikeusturvaa.

HELPOMMIN SANOTTU KUIN TEHTY

Rikosentorjunnan osa-alueilla oikeusministeriön rooli

on toki merkittävä, mutta ei lainkaan yksinomainen. Rikostentorjuntaan ja rikoksen selvittämiseen osallistuvat 1) valtio (mm. poliisi, oikeuslaitos, vankeinhoito ja rikosentorjuntaneuvosto), 2) kunnat (rikosentorjuntahankkeet sekä kaavoitus- ja muut järjestelyt rauhattomilla alueilla), 3) kolmas sektori (ennen kaikkea seurakuntien ja yleishyödyllisten yhdistysten työ) ja 4) yksityissektori (mm. vähittäiskauppa ja rahoitusala). Kriminaalipolitiikkaan kuuluvat tärkeinä osina kaikki nämä toimet, jotka vaikuttavat rikollisuuteen, riippumatta siitä mikä taho on toimijana ja mikä sen toimintaa rahoittaa.

Oikeusministeriön alainen rikosentorjuntaneuvosto koordinoi toimenpiteitä vähäisillä resursseilla. Taustalla on pitkä työ kansallisen rikosentorjuntaohjelman yhteistyöverkostoista ja turvallisuussuunnitelmista.

Rangaistusten täytäntöönpanosta on alustavasti päätetty vähentää 308 ja syyttäjälaitoksesta 36 henkilötöyvuotta vuoteen 2011 mennessä. Kun otetaan huomioon vankiluvun kasvu viime vuosina ja syyttä-

jälaitoksen resurssipula, oikeusministeriön rooli kriminaalipolitiikassa näyttää melko synkältä. Kuuden viime vuoden aikana vankiluku on noussut noin 40 prosenttia, joskin viime vuonna kasvu taittui noin 3800 päivittäiseen vankiin.

Toiminnan tasoa on vaikea säilyttää edes nykyisellä tasolla ja vankeinhoito uhkaa muuttua ”vankien säilyttämiseksi”. Syyttäjäpuolelle on 1.10.2006 kirjattu suoraan lakiin ”priorisointi” eli se, että esitutkinta lopetetaan, jos se on selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja odotettavissa olevaan seuraamukseen nähden.

Asiaa hankaloittaa lisäksi valtionhallinnon eri ministeriöiden yhteistyö. Sisäasiainministeriön resurssitilanne etenkin paikallispoliisin virkojen määrän suhteen on vaikea. Sosiaali- ja terveysministeriön alaiset alkoholiaasiat ovat selvästi kriminaalipoliittisesti merkittäviä, koska alkoholin kokonaiskulutuksen kasvu näkyy suoraan etenkin väkivaltarikollisuudessa.

Yleisemmällä tasolla yhteiskunnallinen ja taloudellinen eriarvoistuminen näkyy

Etupainotteisesta kriminaalipolitiikasta voikin tulla takapainotteista; ongelmiin voidaan reagoida vasta silloin, kun on jo liian myöhäistä.

voimistuvan. Sosiaali- ja terveyspoliittiset tukijärjestelmät uhkaavat heikentyä. Kriminaalipolitiikka jää entistä enemmän rikoslainkäytön (poliisi, syyttäjä, tuomioistuimien ja täytäntöönpano) varaan. Etupainotteisesta kriminaalipolitiikasta voikin tulla takapainotteista; ongelmiin voidaan reagoida vasta silloin, kun on jo liian myöhäistä.

ON TEHTÄVÄ PRIORISOINTEJA

Oikeusministeriön toimintaohjelmassa esitetään 20 toimenpide-ehdotusta, joista seitsemän on nimetty tärkeimmiksi. Tässä arvioin niistä kolmea.

Ensimmäinen painopistealue on jo aikaisemmin aloitettu väkivallan vähentämishjelma vuoden 2008 loppuun saakka. Fyysisen väkivallan käyttö on vähentynyt, vaikka uhkausten määrä on kasvanut. Kun vuonna 1980 fyysistä väkivaltaa koki vuodessa 7,7 prosenttia suomalaisista, nyt määrä on 5,3. Poliisin tietoon tullut väkivalta on kuitenkin noussut.

Mikä merkittävintä, väkivaltaa tai sillä uhkaamista on alkanut esiintyä entistä enemmän naisvaltaisilla työpaikoilla (vähittäiskauppa sekä sosiaali- ja terveystoimi), eikä perinteinen pohjoismainen parisuhdeväkivalta ja kaverusten välinen väkivalta enää ole ainoa ongelma. Itse haluaisin jatkaa ohjelmaa vuodesta 2009 eteenpäin. Väkivaltaa ei vähennetä määräraikaisilla projekteilla, vaan pitkäjäntei-

sellä toiminnalla hallinnonalojen välillä.

Toiseksi ohjelman mukaan rikosprosessien kestoa on lyhennettävä tehostamalla poliisin, syyttäjän ja tuomarin yhteistyötä. Voimavaroja keskitetään vakavimpiin ja vaikeimpiin rikosasioihin. Tähän on täysi syy sekä vastaajien että asianomistajien oikeusturvan kannalta. Nopea vilkaisu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kotisivuille riittää osoittamaan, että ylipitkät rikosoikeudenkäynnit ovat Suomen keskeisin ihmisoikeusongelma. Tavoite tarkoittanee kuitenkin mm. sitä, että vähäisiä rikosasioita ei voisi viedä nykyisessä määrin hovioikeuskäsittelyyn.

Se tarkoittaa samoin sitä, että syyttäjän roolia esitutkinnaissa korostetaan, mihin on täysi syy, koska Suomi ja Ruotsi ovat ainoat EU-maat, joissa syyttäjä on valtaosassa esitutkinnoista täysin pimennossa koko esitutkinna ajan.

Kolmanneksi tarkoitus on tehdä seuraamusjärjestelmästä monipuolisempi. Yhdyskuntapalvelun ja nuorisorangaistuksen käytön laajentaminen arvioidaan, elektronisen valvonnan käyttö rangaistuksena selvitetään ja kunnallisen päihdehuollon suhde valtiolliseen vankeinhoitoon selvitetään.

Päivittäin yhdyskuntapalvelua suorittaa n. 1700 tuomittua. Kansainvälisessä vertailussa määrä on melko vaatimaton, etenkin kun otetaan huomioon se, että yhdyskuntapalvelun käyttö kokonaisuudessaan on vakiintunut vain

kolmannekseen enimmillään kahdeksan kuukauden ehdottomista vankeusrangaistuksista. Elektroninen valvonta on meillä tähän mennessä ollut vain ehdonlaiseen vapauteen päästämisen valvontamuoto (valvottu koevapaus), kun monissa muissa maissa se on itsenäinen rangaistus. Asiaa on syytä selvittää, koska valvottua koevapautta on käytetty vain parissakymmenessä tapauksessa!

”Sopimushoito” eli kunnallisen päihdehuollon suhde valtion rahoittamaan vankeinhoitoon on ilman muuta selvitetävä. Tässä asiassa kysymys lienee ennen kaikkea rahasta ja rahan jaosta. Valtio vastaa vangista, kun taas vapaudessa suoritettavista seuraamuksista vastaa tuomitun kotikunta.

TOIMINTAOHJELMA LIIAN OPTIMISTINEN

Kaiken kaikkiaan toimintaohjelma on vaativa. Kritisoin sitä liiasta optimistisuudesta. Suuri osa lainsäädännöllisistä muutoksista, joita ohjelma edellyttää, ovat jo valmisteilla tai niiden valmistelu on alkamassa, mutta uudistustyön valmistumisaikataulu on epävarma. Esimerkiksi esitutkinntalain ja pakkokeinolain uudistukset ovat jo alkaneet. Syyttäjän roolin heikkous suomalaisessa esitutkinnaissa on jo pitkään tiedossa ollut ongelma. Hovioikeuksien seulontamenettelystä on taitettu peistä useita vuosia. Vankeuslaki on ollut voimassa 1.10.2006 lähtien, ja on selvää, että sen tarkennuksia ja

muutoksia on arvioitava.

Joka tapauksessa keinoja kriminaalipoliittisten toimien vaikuttavuuden mittaamiseksi on arvioitava ja tieteellistä tietolähteiden ja tutkimustoiminnan kehittämistä on rakennettava, mistä myös toimintaohjelma lähtee.

Kriminaalipolitiikka lienee yksi vaikeimpia politiikan alueita. Kriminaalipolitiikka on yhteiskunnallista päätöksentekoa ja toimintaa, jonka tavoitteena on rikosten ehkäiseminen, ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpito, luotettavan rikosseuraamusjärjestelmän toiminnan varmistaminen sekä rikosvahinkojen ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien kustannusten minimoiminen ja oikeudenmukainen jakaminen.

Näissä turvallisuustalkoissa me kaikki olemme mukana niin veronmaksajina valtiolle, kunnalle ja seurakunnalle kuin myös yrittäjinä, yhdistysaktiiveina ja hädänalalaisista huolta pitävinä lähimmäisinä. Toimintaohjelman nimi on ”Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka”. Sen olisi pitänyt olla ”Hyvinvointiyhteiskunnan kriminaalipolitiikka”. Rikollisuus ja rikollisuuden pelko on meidän kaikkien asia. ■

Kirjoittaja on Helsingin yliopistossa työskentelevä oikeustieteen tohtori.

Ohjelma ”Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka” löytyy oikeusministeriön verkkosivuilta osiosta julkaisuja/toiminta ja hallinto.

Valvottu koevapaus osaksi vapauttamisprosessia

Lokakuussa tuli voimaan uusi vankeuslaki, joka edellyttää vangin valmiuksien lisäämistä rikoksettomaan elämäntapaan sekä toisaalta rikosten estämistä vankeusaikana. Vapauttamisvaiheessa varmistetaan vapautuvan mahdollisuudet yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Valvottuun koevapauteen on asetettu paljon toiveita sekä yksilötasolla että vankiluvun vähentämisen kannalta. Sen käyttö on lähtenyt käyntiin tasaiseen, joskin melko hitaaseen tahtiin.

Valvottu koevapaus tarkoittaa sitä, että vanki voidaan päästää koeluonteisesti vapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Hänellä on mahdollisuus harjoitella rikoksetonta ja päihteetöntä elämää vankilan ulkopuolella Vankeinhoitolaitoksen valvonnassa. Vapautuminen tapahtuu suunnitelmallisesti. Valvotun koevapauden yhtenä tarkoituksena on hallituksen esityksen mukaan (262/2004) korvata ne ehdonalaisen vapauttamisen aikaistamisperusteet, jotka liittyvät sosiaalisiin, terveydellisiin, koulutuksellisiin ja muihin vastaaviin seikkoihin. Koevapaus voidaan kuitenkin peruuttaa, jos henkilö rikkoo sen ehtoja.

Koevapaus on tuonut asteittaiseen vapauttamiseen yhden portaan lisää. Vankeusprosessi etenee vangin hyvän käyttäytymisen perusteella usein suljetusta vankilasta avovankilaan, josta esimerkiksi yhteydenpito siviiliin on helpompaa. Tämän myötä ulkoinen kontrolli vähenee asteittain, mikä puolestaan mahdollistaa oman vastuullisuuden kasvamisen. Myös poistumisluvat sekä ulkopuolinen opiskelu, työssäkäynti ja kuntoutus luovat edellytyksiä yhteiskuntaan sijoittumiselle. Tähän

mennessä vankilasta poistuminen on kuitenkin ollut varsin lyhytaikaista, ellei oteta lukuun ulkopuolista kuntoutuslaitossijoitusta. Koevapaus mahdollistaa rangaistuksen suorittamisen normaaliyhteisössä. Siinä suhteessa se on hyvin lähellä yhdyskuntaseuraamuksia. Lisäksi koevapaudessa olevan sosiaaliturva- ja työttömyysturvaetuudet ja yhteiskunnan palvelut määräytyvät samoin kuin yhdyskuntaseuraamusta suorittavan. Koevapaus ei kuitenkaan ole itsenäinen sanktio, eikä siitä päättä tuomioistuinin vaan Vankeinhoitolaitos.

Edellytyksenä on, että koevapaus edistää vangin rangaistusajan suunnitelman toteutumista, vangin arvioidaan noudattavan koevapauden ehtoja ja ehtojen noudattamista voidaan myös valvoa. Vangin tulee myös sitoutua olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja dopingaineita, päihhteettömyyden valvontaan ja noudattamaan koevapauden ehtoja sekä suostua vankilan ja ulkopuolisten tahojen yhteydenpitoon koevapauden valmistelussa ja seurannassa.

Myös pitkäaikaisvangit, joita ovat elinkautisvangit ja rangaistuksensa kokonaan suorittavat eli entiset pakkolaitosvangit, voivat päästä valvottuun koeva-

pauteen. Asia selvitetään vapauttamisprosessin yhteydessä. Ellei kokonaan rangaistuksensa suorittava vapaudu ehdonalaisesti 5/6:lla vankeusajasta, hänet sijoitetaan pakolliseen koevapauteen 3 kuukaudeksi ennen vapautumista. Elinkautisvanki voi vapautua ehdonalaisesti aikaisintaan 12 vuoden ja nuorena rikokseen syyllistyneet 10 vuoden kuluttua. Koevapaus voi alkaa vastaavasti aikaisintaan 6 kuukautta ennen vapauttamista. Tähän mennessä pitkäaikaisvankien koevapaudesta ei ole vielä kokemuksia.

KOEVAPAUDEN SISÄLTÖ

Koevapaudessa oleva asuu kotonaan tai esimerkiksi tukiasunnossa ja hänelle suunnitellaan yksilöllisiin tarpeisiin perustuva päivittäinen toiminta. Toimeenpanosuunnitelmassa, jonka sijoittajayksikkö hyväksyy päättäessään koevapaudesta, määritellään asuminen, toimintavelvoite, toimeentulo sekä tarvittava valvonta yksilöllisesti. Toimintaveloitteeseen voi kuulua työtä, koulutusta, päihdekuntoutusta sekä/tai muuta toimintakykyä ylläpitävää tai kehittäväää toimintaa. Vankilat tekevät suunnitelman valmistelussa yhteistyötä tarvittavien sidosryhmien kanssa.

Koevapauden tavoitteiden täyttäminen edellyttää toimintatapojen radikaalia kehittämistä.

Koevapauden valvontaan käytetään vankilan teknisiä laitteita. Koepauteen lähtevälle annetaan sitä varten matkapuhelin. Valvonta sisältää säännöllistä yhteydenpitoa puhelimitse vankilan ja koepaudessa olevan välillä, ilmoittautumiskäyntejä vankilassa, päihdeettömyyden testausta, tarkastuskäyntejä ja yhteydenpitoa toimintapaikkoihin sekä henkilön liikkumisen tarkkailua. Koepaudessa oleva voidaan paikantaa puhelulaitteen kautta vankilassa. Koepauden alkamisesta ilmoitetaan poliisille.

KOKEMUKSIA KOEVAPAUESTA

Valvotun koepauden käyttö on lähtenyt käyntiin tasaiseen, joskin melko hitaaseen tahtiin. Viime vuonna koepauteen sijoitettiin 7 vankia ja yhteensä koepaudessa on ollut 22 vankia ensimmäisen puolen vuoden aikana. Päivittäin koepaudessa on vuoden 2007 alusta ollut keskimäärin runsaat 10 vankia. Toukokuun lopussa heitä oli 18 eri puolilla maata. Vankiloilla on ollut vaikeuksia löytää sopivia vankeja koepauteen siirtymävaiheessa, jolloin kaikilla vangeilla ei ole vielä rangaistusajan suunnitelmaa. Myöskään käytännöt eivät ole vielä muotoutuneet selkeiksi. Lisäksi koepauden

valmistelu vie paljon aikaa.

Koepauteen valtaosa on tullut avolaitoksesta. Monet heistä ovat olleet ensimmäistä kertaa vankilassa suorittamassa melko pitkää, muutamat jopa 9–12 vuoden, rangaistusta väkivaltarikoksesta. Kuitenkin koepaudessa on ollut myös vuoden, parin rangaistusta suorittavia. Muita yleisiä rikoksia ovat olleet omaisuusrikokset. Koepauteen sijoitetut ovat olleet vanhempia kuin vangit keskimäärin: heidän keski-ikänsä on 46 vuotta. Naisia on ollut kolme.

Koepaus on kestänyt tai sen on suunniteltu kestävän yleensä 1–3 kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Koepaudessa olevat ovat useimmiten asuneet omissa kodeissaan; muutamat ovat asuneet tukikodissa tai sisäoppilaitoksessa. Heidän toimintaveloitteensa on useimmiten liittynyt työhön tai opiskeluun. Kolme vankia on hoitanut sairasta puolisoaan tai lastaan ja yksi vanki on sijoitettu Kisko-huumehoitoon. Muutama on ollut avohoidossa muun toimintaveloitteen rinnalla. Toimeentulo on useimmiten perustunut palkkaan tai eläkkeeseen, mutta muutama on saanut työmarkkinatukea tai toimeentulotukea ainakin osalta koepausaikaan.

Valvonta on perustunut puhelinseurantaan ja -yhteydenpitoon, minkä lisäksi vankila on tehnyt tarkastuksia kotiin ja toimintapaikoille. Päihdetestaus on usein hoidettu vankilassa, mutta testaus on mahdollista myös muualla. Koepaudessa olevilta on yleensä edellytetty, että he ovat yöaikaan kotona. Heidän liikkumisensa on useimmiten rajattu yhden tai muutaman kunnan alueelle riippuen toimintaveloitteesta. Koepaudet ovat yleensä sujuneet hyvin. Valvonta edellyttää säännöllistä ja monipuolista seuranta, jotta seuraamus voidaan hoitaa uskottavalla tavalla. Valvontajärjestelyt ovat kuitenkin yksilölliset riippuen arvioiduista riskeistä.

SAAVUTETAANKO TAVOITTEET?

Koepaudelle halutaan oikeusministeriössä antaa huomattava painoarvo vapauttamisprosessissa tulevaisuudessa, minkä vuoksi Vankeinhoitolaitokselle on annettu siitä selkeät tulostavoitteet. Tänä vuonna tavoite on 25 vankia koepaudessa päivittäin. Tähän mennessä on

kuitenkin päästy vasta noin puoleen tästä määrästä. Päivittaisen määrän tulisi asteittain lisääntyä 400:an vuonna 2011. Vuositasolla sijoitettavia olisi tällöin 1400. Tämä tarkoittaa sitä, että lähes kolmannes vapautuisi koepauden kautta. Tällöin kriteerit täyttävien vankien tulisi päästä koepauteen lähes säännönmukaisena osana vapauttamisprosessia. Koepauden ehdot ovat kuitenkin erittäin tiukat. Yksi ehto on päihdeettömyys, joka on vaikeaa erityisesti päihdeongelmallisille, joita valtaosa vangeista on. Muidenkin ehtojen noudattaminen vaatii tiukkaa ja säännöllistä päivärtyä.

Koepauden tavoitteiden täyttäminen edellyttää valinnan sekä muiden toimintatapojen radikaalia kehittämistä. Valvontaa tulee tehostaa ja automatisoida käyttäen hyväksi tekniikkaa. Elektroniseen valvontaan on maailmalla kehitetty laitteistoja kiihtyvällä vauhdilla, ja niiden käyttö on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti esimerkiksi USA:ssa, Englannissa ja Ranskassa. Ruotsissa elektronista valvontaa on käytetty jo pitkään ja myös Tanska on hiljattain lähtenyt mukaan. Norjassa odotetaan parhaillaan päätöstä sen käyttöönotosta. Elektronista valvontaa käytetään paitsi aikaisempaan vapauttamiseen myös lyhyiden rangaistusten täytäntöönpanoon vankilan ulkopuolella ja rikoksesta tutkittavien valvontaan, myös jopa vankilassa.

Vaikka elektronisen valvonnan toivotaan täyttävän vankilan tehtävän ilman henkilön vankilaan sulkemista ("prison without bars"), sen avulla ei voida täysin varmistaa rangaistuksen suorittamista rikkeitä. Kuitenkin tekniikan avulla myös vaarallisia rikosentekijöitä voidaan valvoa siviilissä. Se voi myös Suomessa tuoda valvotun koepauden piiriin entistä laajemman joukon vankeja.

Elektronisessa valvonnassa on omat ongelmansa. Erityisesti on varottava pelkän tekniikan käyttöä; tekniikan tulee tukea muuta tavoitteellista vankeinhoitotyötä. Sen käyttö ei myöskään poista valvonnan vaatimaa henkilötyöpanosta. Koepauden tavoitteissa tuleekin ottaa huomioon myös valvonnan ja valmistelun vaatima henkilöstötarve. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija Rikosseuraamusvirastossa.

Vankien velkaongelmaan tarvitaan uusia ratkaisuja

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 2006 selvityksen vankien velkaantumisesta. **Pirjo Näkin** tutkimuksen mukaan vangit ovat monella eri tavoin mitattuna huono-osaisia. Yli 80 prosenttia vapautuvista vangeista oli velkaantuneita. Velkaantuminen painottui rikosperusteisiin korvauksiin ja maksamattomiin sakkoihin. Laittomia, päihteiden käyttöön liittyviä velkoja oli 15 prosentilla. Keskeinen tutkimustulos oli, että velkaantuneet vangit vapautuvat joko sosiaaliturvariippuvuuteen tai siirtyvät tekemään työtä ilman verokirjaa. Myös laittomaan toimintaan liittyvät velat pitävät huolen siitä, että osa vapautuvista vangeista pysyy rikoskierteessä.

TUOMAS MARTTILA / LEHTIKOVA

Kriminaalihuollon tukisäätiön kriminaali-asiamiehenä olen havainnut, että rikoksenteikijän velat ovat suuri rikoksettomaan elämään kuntoutumisen este. Ihmiselle pitäisi antaa todellinen mahdollisuus palata yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi rangaistuksen

suorittamisen jälkeen. Uusintarikollisuuden vähentämistä puhutaan paljon. Jos uusintarikollisuuden vähentämisen tärkeimmät esteet tiedetään, voi kysyä, miksi niihin ei puututa. Ainakaan rikoksenteikijän velkojen osalta mitään konkreettista ei ole tapahtunut, vaikka ongelma on ollut

päätäjien tiedossa jo pitkään.

Kunnallinen velkaneuvontakin suhtautuu usein penseästi asiakkaisiin, joilla on lähes pelkästään rikosperusteisia velkoja. Näin ei saisi olla. Velkaneuvonta on tarkoitettu kaikille kuntalaisille, joilla on velkaongelmia. Myöskään muut nykyiset velkaantumi-

sen auttamisjärjestelmät eivät tue rikoksenteikijöiden selviytymistä velkaongelmista. Lisäksi tarjolla olevat palvelut ovat korkean kynnyksen palveluja. Asiakkaalta edellytetään paljon omatoimisuutta ennen palveluun pääsyä. Tämä koskee erityisesti lukuisten asiakirjojen hankkimista.

Jos uusintarikollisuutta halutaan todella vähentää, kuntoutukseen ja rikoksettomaan elämään sitoutuneen ihmisen velka-asioiden järjestämiseen olisi kehitettävä toimiva menettely.

Sosiaalihuollon ehkäisevää toimeentulotukea ja sosiaalista luototusta tulisi käyttää paljon enemmän rikosseuraamusasiakkaiden velkaongelmissa. Tällä tavalla tuettaisiin velkaantuneen omatoimista suoriutumista ja ehkäistäisiin velkaantumisen lisääntymistä. Ongelmaksi muodostuu usein maksuvara, joka on monien palvelujen myöntämisen edellytys. Vapautuville vangeille heikko maksuvara tulee usein esteeksi velkaongelmien hoitamiselle. Pirjo Näkin tutkimuksen mukaan velat ovat vankien mielestä tärkein syy rikollisen elämäntavan jatkamiseen.

Näyttää siltä, että nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa marginaaliryhmien,

joita rikosseuraamusasiakkaatkin ovat, asioista ei kannata riittävästi huolta sen paremmin valtio kuin kunnatkaan.

UUDISTUKSISTA HUOLIMATTA YHÄ ONGELMIA

Joitakin pieniä uudistuksia on viime vuosina saatu aikaan. Ulosoton perintä päättyy rikospäätösten velkojen osalta 20 vuoden kuluttua tuomion antamisesta. Ja vuoden 2008 alusta velka vanhentuu lopullisesti tuon ajankohdan jälkeen. Uudistuksen eräänä tavoitteena on, että velallisen asema ulosoton määräajan päätyttyä olisi selkeä ja tukisi velallisen palaamista aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi.

Uudistuksista huolimatta ongelmaksi jää edelleen ri-

kosperusteisten velkojen 20 vuoden vanhentumisaika noin 10 prosentin viivästyskorkoineen ja perintäkuluineen. Tämä aika on niin pitkä, että se ei voi kovin konkreettisesti tukea velallisen eli tässä tapauksessa rikoksentehtäjän paluuta yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. Jos uusintarikollisuutta halutaan todella vähentää, kuntoutukseen ja rikoksettomaan elämään sitoutuneen ihmisen velka-asioiden järjestämiseen olisi kehitettävä toimiva menettely.

Velkajärjestelylakia voitaisiin muuttaa siten, että jos on näyttöä kuntoutuksen kautta rikoksettomaan elämään sitoutumisesta, velkajärjestelyyn voisi päästä siitä huolimatta, että hakijalla on rikos-

perusteisia velkoja. Nykyinen käytäntö on, että jos rikospäätöksiä on yli puolet kaikista hakijan veloista, velkajärjestelyyn ei pääse.

Vaikka velkaongelma on suurimpia esteitä rikoksentehtäjän yhteiskuntaan integroitumiselle, se on myös osa yleistä sosiaalista huono-osaisuutta, ja vapautuva vanki tarvitsee kokonaisvaltaista apua ongelmiinsa. Velkaongelmaa tulisi siten tarkastella asiakkaan asunto-, terveys-, työllisyys-, koulutus- sekä sosiaalipalvelujen tarpeen kokonaisuudesta käsin. ■

Kirjoittaja on varatuomari ja kriminaaliasiamies Kriminaalihuollon tukisäätiössä.

■ ELIISA IIVANAINEN

Omille jaloille – jalkautuvaa vertaistalousneuvontaa

Takuu-Säätiön hallinnoimassa Omille jaloille -hankkeessa autetaan talous- ja velkaongelmissa olevia ihmisiä, jotka ovat syrjäytyneet tai elävät syrjäytymisuhan alla. Varhaisella puuttumisella talousohjauksen ja sosiaalisen tuen eri keinoin voidaan estää heitä joutumasta syvempään velkaantumiskierteeseen tai ainakin auttaa löytämään keinoja selviytyä velkojen kanssa. Tarkoituksena on luoda vertaistukimalli, jossa koulutetut tukihenkilöt antavat matalan kynnyksen talousohjausta ja ohjaavat talous- ja velkaongelmaisista auttamisjärjestelmän piiriin. ➔

Omile jaloille -hankkeen matalan kynnyksen talousohjauksen tarkoituksena on tehdä asiakkaalle entistä helpommaksi lähteä selvittämään velkojaan.

Omille jaloille -projekti toteutetaan Raha-automaattiyhdistyksen tuella vuosina 2006–2009. Se on valtakunnallinen verkostohanke, jossa yhteistyökumppaneina ja osahankkeen toteuttajina ovat A-klinikkasäätiö, A-Kiltojen Liitto, Kriminaalihuollon tukisäätiö, Mielenterveyden keskusliitto, Sininauhaliitto, Suomen Mielenterveysseura ja Suomen Setlementtiliitto.

Sininauhaliiton ja Kriminaalihuollon tukisäätiön yhteisen osahankkeen tavoitteena on kehittää vapaaehtoiseen toimintaan perustuva vertaistalousohjauksen toimintamalli kriminaali- ja päihdetaustaisten ihmisten auttamiseksi. Koko hankkeen tuotoksena tehdään selkokiehinen asiakasesite sekä opaskirjanen jäsen- ja yhteistyöjärjestöjen työntekijöille. Sidosryhmille ja yhteistyötaidoille järjestetään alueellista koulutusta. Osahankkeessa toimii yksi kokopäiväinen projektityöntekijä, joka vastaa sen käytännön toteutuksesta. Hankkeen maantieteelliset toiminta-alueet ovat pääkaupunkiseutu, Hämeenlinna-Tampere, Jyväskylä-Kuopio ja Rauma-Uusikaupunki. Ne ovat sekä Sininauhaliiton jäsenjärjestöjen että Kriminaalihuollon tukisäätiön yhteistyökumppaneiden (Kris-järjestöt) toiminnan yhteisiä alueita.

JULKISET PALVELUT JA MONIONGELMAISET EIVÄT KOHTAA

Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Kris-järjestöjen asiakkailla velkaantumisen syyt painottuvat pääosin rikosperusteisiin korvauksiin ja maksamattomiin sakkoihin – mutta ei voida sulkea pois muitakaan mahdollisia velkoja kuten vuokravelkoja ja ulosottomaksuja. Usein rikostaustaisilla asiakkailla saattaa olla myös laittomia velkoja, jotka vaikeuttavat selviytymistä. Tästä syystä on tärkeää tukea asiakasta velkojen hoitopyrkimyksissä motivoivin ja laillisin keinoin.

Sininauhaliiton jäsenjärjestöjen asiakkailla on päihdeongelmien lisäksi usein myös rikostausta. He tulevat palvelujen piiriin hoitokotien, päiväkeskusten ja asumispalvelujen kautta. Yhteistä molempien toimijoiden jäsenjärjestöjen, yhteistyökumppaneiden ja sidosryhmien asiakaskunnalle on, että asiakkaat ovat valtaosin moniongelmaisia, minkä vuoksi he jäävät helposti julkisen talous- ja velkaneuvonnan ulkopuolelle.

VELKAKIERRE ALKAA PIENISTÄ LAIMINLYÖNNEISTÄ

Omassa työhistoriassani olen kohdannut kaikenikäisiä asiakkaita, joilla on usein mielenterveys- ja/tai päihdeongelmia, ja tämän lisäksi

taloudellisia vaikeuksia selviytyä arjesta. Monille saattaa sairauden vuoksi syntyä ajanjaksoja, jolloin selviytyminen on vaikeaa ja rahan käyttö voi olla hetkellisesti holtitonta tai sitten vähävaraisuuden vuoksi yllättävät menot ovat johtaneet alkaamaan velkakierteeseen. Yksi maksamaton vuokra saattaa olla alku velkaantumiskierteeseen, josta pienten tulojen vuoksi on mahdotonta selviytyä.

On hyvin tyypillistä, että mielenterveys- ja päihdeongelmainen ei jaksa lähteä ajoissa selvittämään asioitaan, vaikka saattaa menettää oman kotinsa. Apua saatetaan hakea vasta siinä vaiheessa, kun vuokravelat ovat menneet käräjäoikeuteen asti ja häätöuhka on päällä.

MATALA KYNNYS VELKANEUVONTAAN

Matkan varrella kohtaamani ihmiset, joille perusturvallisuuden liittyvät asiat kuten oma koti, ruoka ja terveydenhoito eivät ole itsestäänselvyksiä, ovat tehneet minuun lähtemättömän vaikutuksen. Omille jaloille -hankkeessa pyritään auttamaan ja tukemaan sellaisia talous- ja velkaongelmissa olevia ihmisiä, jotka ovat syrjäytyneet tai elävät syrjäytymisuhan alla ja jäävät muita helpommin julkisen avun ulkopuolelle. Heillä voi olla päihde- ja rikostausta sekä mielenterveys- ja

peliongelmiä. Toivonkin, että hankkeen aikana tavoitamme nämä ylivelkaantuneet ihmiset ja voimme tuoda heille konkreettista apua. Muussa tapauksessa he saattavat jäädä yksin velkahuoliensa kanssa. Hankkeen matalan kynnyksen talousohjauksen tarkoituksena on tehdä asiakkaalle entistä helpommaksi lähteä selvittämään omia velkojaan. Tästä tuesta ja selvitystyöstä on merkittävä apu sekä velallislelle että velkojalle, ja se lienee tervetullut lisä kuntien ylikuormitettuun talous- ja velkaneuvontaan. ■

Kirjoittaja on sosionomi ja projektityöntekijä Omille jaloille -hankkeessa.

Perusoikeudet, vankeus ja kuntalaisuus

Rikosseuraamusalan neuvottelukunta järjesti toukokuussa seminaarin aiheesta perusoikeudet, vankeus ja kuntalaisuus. Seminaari oli suunnattu laajasti rikosseuraamusalan toimijoille, niin viranomaisille kuin järjestöillekin. Se käynnisti neuvottelukunnan seminaarisarjan, jossa käsitellään normalisuusperiaatteen toteutumista vangeilla, tutkintavangeilla ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavilla. Tulevissa tilaisuuksissa käsitellään mm. kuntoutukseen, asumiseen ja velkaongelmiin liittyviä kysymyksiä.

PERUSOIKEUDET MYÖS VANGEILLA

Professori **Pentti Arajärvi** käsittelee TSS-oikeuksien (taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet) käytännön toteutumista rikosseuraamuksen täytäntöpanossa. Kansainvälisiin sopimuksiin perustuvat ihmisoikeudet ovat kansallisesti säädettyjen perusoikeuksien minimitaso. Molemmat ovat luonteeltaan yleisiä, kaikkia koskevia ja pysyviä. Valtioilla on kuitenkin harkintavaltaa oikeuksien toteuttamisessa. Ihmis- ja perusoikeuksista poikkeamisen täytyy olla perusteltua, tarkoin rajattua ja mahdollisimman vähäistä. Myös vankeuteen liittyvien poikkeuksien on näin ollen oltava säädeltyjä; vankeus ei esimerkiksi mitätöi oikeutta

koulutukseen tai terveydenhuoltoon. Arajärvi totesikin, että hänen puheenvuoronsa otsikossa ”Vankien perustuslaki?” olevan kysymysmerkin voi poistaa, sillä perustuslaki koskee myös vankeja.

PALVELURAKENNE- UUDISTUS VAIKUTTAA

Ylijohtaja **Aino-Inkeri Hansson** sosiaali- ja terveysministeriöstä kertoi vankien sosiaali- ja terveysturvan toteutumisesta ja sen valvonnasta. Vankeusaikana vastuu on eräin poikkeuksin vankilalla. Kuntien velvollisuus järjestää asukkaidensa sosiaali- ja terveyspalvelut koskee vapautuneita vankeja, mutta vapautumisvaiheessa mikään taho ei ole yksiselitteisesti vastuussa. Palvelut vaihtelevatkin paljon. Uusi vankeuslaki antaa mahdollisuuden entistä suunnitelmallisempaan yhteistyöhön. Ministeriössä asetetaan paljon toiveita palvelurakennemuutokseen marginaaliryhmien, kuten rikosseuraamusasiakkaiden, aseman parantamisessa.

Hansson totesi uuden hallitusohjelman sisältävän useita mainintoja, jotka toteutuessaan vaikuttavat rikosseuraamusasiakkaiden tilanteeseen. Esimerkkejä näistä ovat edellytysten turvaaminen vankeuslain mukaiselle kuntouttavalle toiminnalle, sosiaaliturvauudistuksen tavoite järjestelmän yksinkertaistamiseen ja selkiyttämiseen, toimivat perus-

palvelut, sosiaalitakuu, mielenterveytyksen kehittäminen ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma vuodelle 2008–2011.

Kunta- ja palvelurakennemuutuksen vaikutukset syrjäytymisen ehkäisyyn ja hoitoon perustuvat entistä suurempien toimintayksiköiden mahdollistamaan osaamisen kertymiseen ja erikoistumiseen. Valtaosassa kunnista tapaukset jäävät nykyisellään yksittäisiksi. Asiasta puhunut Suomen Kuntaliiton sosiaali- ja terveyssektorin johtaja **Jussi Merikallio** totesi marginalisaation olevan suurten kaupunkien ongelma, esimerkiksi asunnottomista puolet on Helsingissä. Tätä asiaa ei kunta ja palvelurakennemuutos muuta. Vahvistuvat palveluorganisaatiot mahdollistanevat kuitenkin ehkäisevän työn laajentamisen. On kuitenkin nähtävissä, että kuntien valmistelemat ratkaisut eroavat paljon toisistaan: osa pyrkii vakavasti miettimään uusia toimintamalleja, kun taas osa tyytyy muodollisiin ratkaisuihin, joilla selviää puhtain vaatimuksista.

ETEENPÄIN PIENIN ASKELIN MUTTA VARMASTI

Käytännön kokemuksia uuden vankeuslain aikaisesta yhteistyöstä läänien, kuntien ja vankeinhoiton välillä selvittivät ylitarkastaja **Jarno Virtanen** Etelä-Suomen lääninhallituksesta ja aluevankilan johtaja **Jaakko Kopra**. Läänin-

hallitusten roolina on koulutustilaisuuksien ja yhteistyön käynnistäminen Vankeinhoitolaitoksen kanssa. Tavoitteena on, että uusi vankeuslaki ja yhteistyö tunnetaan kunnissa. Yhteistyö ja koulutus ovat lähteneet vähitellen käyntiin, joskin hiukan eri tahtiin. Virtasen keräämissä läänien kommentteissa todettiin mm. tarve asennemuutokselle, sosiaalityön merkitys (ei vain toimeentulotuen jakamista), tarve järjestöjen mukaan tuloon sekä asiakkaan kokonaisuuden hallinnan parantaminen sisältäen asumisen, työn, toimeentulon ja raittiutta tukevan vapaa-ajan.

Jaakko Kopra muistutti, että kaksi kolmesta vangista ei tule takaisin ensimmäisen kerran jälkeen. Nyt mietitään, miten saataisiin lukua tästä vielä paremmaksi. Tässä kunnat ja muut yhteistyötahot ja -tarpeet ovat nousseet uudella tavalla esiin. Ensimmäistä kertaa on yhteisesti määritelty, mihin ollaan menossa aiemman ”kuka tekee ja maksaa” kiistelyn sijaan. Tästä pitäisi päästä vielä eteenpäin, mutta tätä hidastavat kaikkialla tapahtuvat organisaatiomuutokset. Nyt kuitenkin mahdollisuudet etenemiseen ovat hyvät. Aluevankilauudistuksen jälkeen on syntynyt useita erilaisia yhteistyömalleja. ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija Rikosseuraamusvirastossa ja rikosseuraamusalan neuvottelukunnan sihteeri.

Työturvallisuusrikosten esitutkinta kaipaa kehittämistä

Poliisiammattikorkeakoulussa tehtiin kyselyyn, haastatteluihin sekä vuonna 2003 poliisin tietoon tulleiden tapausten analyysiin perustuva tutkimus työturvallisuusrikosten tutkinnan ongelmista. Työturvallisuustapausten tutkintatyö ei ole poliisin keskuudessa kovinkaan suosittua eikä arvostettua. Poliisiorganisaatio tarjoaa koulusta vähän, ja tutkinta perustuu paljolti poliisin peruskoulutuksen antamiin valmiuksiin. Myös poliisien asennoitumisella työturvallisuustapauksiin saattaa olla merkitystä tutkinnan suorittamiseen ja sen tehokkuuteen.

Suomessa työturvallisuutta koskevat rangaistussäännökset siirrettiin rikoslakiin vuonna 1995. Uudistuksen yhteydessä työturvallisuusrikoksen rangaistusasteikkoa korotettiin. Talousrikossäännösten uudistamisen yhteydessä vuonna 2003 oikeushenkilön rangaistusvastuu säädettiin koskemaan myös työrikoksia. Lainsäädännön muutoksilla on haluttu korostaa työturvallisuusrikosten vahingollisuutta ja paheksuttavuutta. Ajatuksena on, että työssä tapahtuneita vaaratilanteita tai vammautumisia ei tule kohdella rangaistavan käyttäytymisen ulkopuolelle jäävinä ”tapaturmina” tai ”onnettomuuksina”. Tapausten tutkinnassa tulee selvittää työnantajatahon rangaistavat teot tai laiminlyönnit.

Työrikossäännösten uudistuksen taustalla oli työrikos-

toimikunnan mietintö vuodelta 1973. Toimikunnan tehtävänä oli työlainsäädännön rikosoikeudellisten seuraamusten selvittäminen. Työrikostoimikunta tarkasteli mietinnössään lyhyesti myös poliisien koulutusta. Opetuksen arvioitiin jäävän puutteelliseksi ja pinnalliseksi ja opetusmateriaalia pidettiin riittämättömänä ja vanhentuneena. Parannuskeinoksi esitettiin muun muassa poliisien koulutuksen lisäämistä. Suositukset eivät johtaneet merkittäviin ja pysyviin uudistuksiin. Poliisihallinnon tarjoamaa työrikoskoulutusta on kymmenen viime vuoden aikana järjestetty vain muutaman kerran. Kurssit ovat olleet niin sanottuja oto-kouluttajakursseja, joiden tavoitteena on antaa kurssin suorittaneille poliiseille valmiudet opastaa ja auttaa – oman toimen ohella

– muita tutkijoita työturvallisuusrikosten selvittämisessä.

HARVA TAPAU TUOMIOLLE

Lainsäädännön muutoksista huolimatta rikosoikeusjärjestelmään joutuneiden ja tuomioon johtaneiden työturvallisuustapausten määrä on jäänyt vähäiseksi. Uhritutkimusten mukaan Suomessa on tunnetusti enemmän vammaan johtaneita työturvallisuustapauksia kuin virallisesti on tilastoitu. Tilastot perustuvat vakuutusyhtiölle tehtyihin ilmoituksiin, joiden perusteella työpaikoilla vammautuu vähintään 100 000 henkilöä vuosittain. Poliisin tietoon tulee vain murto-osa työntekijän turvattomuuteen liittyvistä tapauksista. Suuri osa juutuista tulee poliisin tietoon hälytyskeskusten välityksellä, siis muuta kautta kuin työn-

antajalta tai työturvallisuutta valvovalta viranomaiselta eli työsuojelupiiriltä.

Vuonna 2003 poliisin tietoon tuli 910 tapausta, joista mahdolliseksi rikoksiksi määriteltyjä tapauksia oli noin neljäsosa. Rikoksiksi – tai mahdolliseksi rikoksiksi – määritetään helpommin tapaukset, joissa on todennettu konkreettinen vahinkoseuraamus, vaikka työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistö ei sitä edellytäkään. Suurimman osuuden muodostivat tapaukset, joiden tutkinta oli päätetty ilman rikosepäilyä (71,1 %). Syyteharjintaan eteni noin 17 prosenttia kaikista ilmoituksista.

Viime vuosina ensimmäisessä oikeusasteessa syyksi on vuosittain luettu noin 150 työturvallisuusrikosta ja -rikkomusta. Kun oikeushenkilön rangaistusvastuu oli ollut voimassa runsaat kolme vuotta,

yhteisösakkoon oli työturvallisuusrikoksesta tuomittu vain muutama yritys. Myös mahdollisuutta tuomita rikoksen tuottama hyöty menetetyn valtiolle käytetään tässä rikoslajissa harvoin. Vankeusrangaistus on mahdollinen seuraamus työturvallisuusrikoksista, mutta käytännössä niistä ja niiden yhteydessä tapahtuneista kuoleman- ja vammantuottamuksista on tuomittu ainoastaan lieviä sakkorangaistuksia.

MÄÄRITELMIEN, STRATEGIOIDEN JA TUTKINNAN KATVEESSA

Kriminologisessa kirjallisuudessa työturvallisuusrikokset määritellään osaksi talous- ja yhteisörikollisuutta. Niitä kutsutaan myös yhteisöjen väkivaltarikoksiksi. Tällainen väkivalta juontuu kollektiivisista ratkaisuksista, joiden seurauksena ihmiset altistuvat vahinkoa aiheuttaville olosuhteille. Talousrikoksiksi ne määritellään sen vuoksi, että niiden taustalla on yritystoimintaa ja usein kustannusten minimoimista. Työntekijöihin kohdistunut yhteisöväkivalta, esimerkiksi työntekijän vammautuminen työtehtävissä, ei ole haluttu lopputulos vaan taloudellisten motiivien seuraus. Taustalla on rangaistavaa huolimattomuutta. Työn turvallisuutta loukkaavat menettelytavat vaarantavat työntekijöiden hengen ja terveyden.

Suomessa työturvallisuusrikokset ovat jääneet vähälle huomiolle rikollisuutta, turvattomuutta ja vahingollisuutta koskevista keskusteluissa ja strategioissa. Niitä ei käsitellä osana rikollisuongelmaa toimintaohjelmissa, jotka koskevat kansallista rikosentorjuntaa (1998) ja sisäistä turvallisuutta (2005). Työturvallisuusrikoksia kos-

kevia toimenpidesuosituksia ei ole tehty myöskään väkivaltarikollisuutta koskeviin strategioihin. Kansallisessa ohjelmassa väkivallan vähentämiseksi (2005) työväkivaltaa pohditaan suppeasti, perinteisen yksilörikollisuuden näkökulmasta.

Työturvallisuusrikokset kuuluvat sisäasianministeriössä määritellyn talousrikollisuuden käsitteeseen. Tästä huolimatta niitä ei ole liitetty osaksi poliisin talousrikosentorjuntaa. Talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaan on kohdennettu viime vuosikymmenenä runsaasti voimavaroja; työturvallisuusrikosten tutkinta on kuitenkin jäänyt rikosentorjunnan marginaaliin.

Työturvallisuusrikosten tutkintaa ei poliisissa ole pääsääntöisesti keskitetty määrättyille henkilöille. Suuressa osassa kihlakuntia lähes kuka tahansa poliisi voi saada työturvallisuustapausten tutkittavakseen. Tutkintajärjestelyt ja käytännöt viittaavat siihen, että työturvallisuusrikokset ovat poliisissa ”kenen tahansa” ja sen vuoksi ”ei kenenkään” omaisuutta. Joissain kihlakunnissa niiden tutkinta on sijoitettu väkivaltarikosyksiköihin. Osassa kihlakuntia tämä järjestely koetaan toimivaksi ja mielekkääksi, mutta joistakin väkivaltarikosututkijoista työturvallisuusrikosten tutkinta saattaa tuntua pakkopullalta.

Työturvallisuustapausten tutkintatyö ei ole poliisin keskuudessa kovinkaan suosittua eikä arvostettua. Asennoitumista saattaa selittää osaltaan poliisien epävarmuus omasta osaamisestaan niiden selvittämisessä. Poliisiorganisaatio tarjoaa koulutusta vähän, ja tutkinta perustuu paljolti poliisin peruskoulutuksen antamiin valmiuksiin. Poliisien

mielestä työturvallisuustapaukset ovat arkipäiväisiä ja tylsiä muun muassa siksi, että niiden tutkintaan ei koeta liittyvän toiminnallisuutta, ”actionia”. Asennoitumisella saattaa olla merkitystä tutkinnan suorittamiseen ja sen tehokkuuteen. Tutkintaa kuvattiin usein hoidettavan olosuhteiden pakosta ja ”vasurilla”. Lievien sanktioiden, tahallisuuden ja aktiivisen tekemisen puuttumisen koettiin myös vaikuttavan siihen, ettei tutkintaan panosteta tai sitä ei priorisoida.

TYÖRIKOKSET OSAKSI TALOUSRIKOSTUTKINTAA?

Tutkintajärjestelyiden ja koulutuksen puutteellisuuden vuoksi rikosutkijoilla on ongelmia tapausten selvittämisessä. Onnistunut tutkintatyö edellyttäisi lisää tietämystä työturvallisuussäännöksistä, tekniikkaan liittyvistä kysymyksistä ja vastuun kohdentumista koskevista periaatteista. Vastuullisten selvittämistä hämärtävät pitkät aliurakointiketjut. Pääurakoitsijat voivat ulkoistaa – työnantajan lakisääteisten velvoitteiden lisäksi – rikosoikeudellisen vastuun pienille yrityksille. Ongelmia tutkijoille tuottavat myös rikokseen liittyvän rikoshyödyn ja oikeushenkilön rangaistusvastuun hahmottaminen. Vain harvat poliisit mieltävät työturvallisuustapauksiin liittyvän taloudellisen hyödyn tavoittelua kustannuksia säästämällä, olkoonkin, että huolimattomuus ja piittaamattomuus eivät aina perustukaan säästämistavoitteeseen. Tällainen näkemys vaikuttanee myös vastuun kohdentamiseen sekä siihen, että mahdollista rikoshyötyä tai oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei lähdetä esitutkinnassa selvittämään.

Työturvallisuustapauksia tulisi tarkastella laajasti. Perinteinen näkemys rikoksesta pistemäisenä, ajassa ja paikassa havainnoitavana tekona rajoittaa tapausten oikeudellista arviointia ja tutkintatoimien toteuttamista. Jos ”oikeaksi” rikokseksi mielletään ainoastaan yksittäisen rikosentekijän tekemä sellaiseen kielletty, tahallinen toiminta, jossa teolla ja konkreettisella vahinkoseurauksella on ilmeinen syy-yhteys, jäävät jatkuvan huolimattomuuden ja laiminlyöntien aiheuttamat työturvallisuusrikokset helposti toissijaisiksi ja pahimmassa tapauksessa kokonaan tutkimatta.

Eräs varteen otettava ratkaisu olisi työturvallisuusrikosten tutkinnan keskittäminen talousrikosyksiköihin ainakin niissä kihlakunnissa, joissa työturvallisuusrikosten tutkintajärjestelyt on hoidettu heikosti. Muutos saattaisi vaikuttaa myönteisesti poliisien, syyttäjien ja tuomioistuimien alttiuteen hahmottaa työturvallisuusrikosten vastuukysymykset ja taloudelliset intressit. Näin olisi mahdollista tuoda tutkintaan nykyistä laajempi tarkasteluperspektiivi, jossa huomioitaisiin muun muassa taloudelliset näkökohdat, oikeushenkilön rangaistusvastuu, vastuun kohdentamisen monet mahdollisuudet ja välillisten syiden selvittämisen tärkeys. Järjestelyjen puolesta puhuu myös se, että harmaan talouden tutkinnan yhteydessä olisi luontevaa selvittää myös työturvallisuuteen liittyviä kysymyksiä. ■

Alvesalo, Anne & Jauhianen Kirsi: Työturvallisuustapaukset poliisissa. Teoksessa: Alvesalo, Anne & Nuutila, Ari-Matti (toim): Rangaistava työn turvattomuus. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 13, 2006.

”Varmistunut inestidiagnoosi”

Oikeusistuimet luottavat ratkaisuisaan usein lääkärin diagnooseihin. Sairauksissa ja vammoissa lääkärit ovatkin kiistattomia asiantuntijoita. Seksuaalisen hyväksikäytön tai inestin kohteeksi joutuminen ei kuitenkaan ole sairaus vaan tapahtuma. Virheellinen käsitys hyväksikäyttödiagnoosin statuksesta tautiluokituksessa ja sen merkityksestä oikeudenkäynnissä voi aiheuttaa oikeusturvaongelmia. Voidaanko ihminen tuomita diagnoosin perusteella?

Hyväksikäyttöepäilyissä käytetään kansainvälisen tautiluokituksen (International classification of diseases ICD-10) diagnoosia Z61.4. Toista mahdollisesti kyseeseen tulevaa luokkaa Y05.10 ”Lihaskäytön perustuva sukupuolinen väkivalta; suorittajana vanhemmat” ei niinkään käytetä, ilmeisesti siksi ettei tapauksissa yleensä ole osoitettavissa lihaskäytön käyttöä.

ICD on Maailman terveysjärjestön WHO:n ylläpitämä luokitus, joka jakautuu aakkosten mukaisesti luokkiin ja numeroituihin alaluokkiin. Luokkia käytetään diagnoosina erilaisista sairauksista ja vammoista. Luokat A–T käsittelevät sairauksia, vammoja ja oireita sekä raskautta. Näiden luokkien ilmiöiden tunnistamiseksi on olemassa lääketieteellisiä menettelytapoja, joilla saadaan suhteellisen varmoja diagnooseja.

Kolme viimeistä luokkaa eroavat luonteeltaan muista. Luokat V ja Y käsittelevät vam-

mojen, kuoleman ja sairauksien ulkoisia syitä. Seksuaalista hyväksikäyttöä kuvaava diagnoosi kuuluu viimeiseen luokkaan Z ”Tekijöitä jotka vaikuttavat terveydentilaan ja yhteydenottoihin terveystalouden tuottajiin.” Diagnoosi sijoittuu välille Z55–Z65, jonka alaotsikko puolestaan on ”Sosioekonomisiin ja psykososiaalisiin olosuhteisiin liittyvät terveysvaarat”. Otsikon alla on huomautus: ”Tämän ryhmän koodeilla kuvataan potilaan sosiaalisia taitoja ja olosuhteita. Koodeja voidaan käyttää lisäkoodina ilmaisemaan varsinaisen diagnoosilla kuvatun ongelman syytä tai taustaa. Näiden koodien käyttö päädiagnoosina ilmaisee, ettei potilas ole sairas vaan hänen ongelmansa johtuvat muista tekijöistä.”

MUOTOILU ON ONGELMALLINEN TAUTILUOKITUKSESSA

Tautiluokituksessa siis selvästi sanotaan, että potilas ei ole sairas, jos hänen päädiagnoo-

sinsa on Z61.4. Hyväksikäyttö on tautiluokittelussa käsitteellisesti samalla tasolla kuin esimerkiksi Z59 ”Asumiseen ja taloudellisiin seikkoihin liittyvät ongelmat.” On ilmeistä, että diagnosointi ei voi tässä yhteydessä tarkoittaa lääketieteellistä menettelytapaa.

Diagnoosiin Z61.4. on liitetty huomautus: ”Tämän ryhmän koodeilla ilmaistaan tavallisesti nyt jo aikuisen potilaan lapsuuden tapahtumia, joilla on ilmeisesti merkitystä potilaan nykyisessä tilanteessa. Vastaavat tuoreet tapahtumat kuvataan ulkoisten syiden koodeilla (Y05–Y09), kasvatusongelmien koodeilla (Z62) tai primaarisen tukiryhmän ongelmien koodeilla (Z63)”.

Huomautus osoittaa, ettei luokkaa ole tarkoitettu tilanteisiin, joissa pitäisi ratkaista akuutti tilanne tai arvioida hyväksikäytön todenperäisyyttä, vaan hoidon suunnitteluun keskusteltaessa aikuisen potilaan kanssa. Kun Z61.4

diagnoosia käytetään lasten akuutin tilanteen arvioimisessa, syntyy tautiluokitusta tuntemattomalle helposti väärinkäsitys, että olisi olemassa lääketieteellisiä tutkimusmenetelmiä ”diagnosoida inesti”. Tätä tautiluokituksen tekijät eivät selvästikään ole tarkoittaneet.

Seuraavassa on diagnoosi Z61.4 suomeksi ja englanniksi: ”Ongelmat jotka liittyvät lapsen todennäköiseen joutumiseen primaariseen tukiryhmäänsä (ensisijaisiin huoltajoihinsa) kuuluvan henkilön seksuaalisen riiston kohteeksi. / Problems related to alleged sexual abuse of child by person within primary support group”.

Diagnoosin, varsinkin suomenkielisen version, muotoilu on hyvin problemaattinen. Seuraavassa on luetteloitu joitakin ongelmia:

a) Kumpi oikeastaan on diagnoosi, ongelmat vai hyväksikäyttö? Kieliopillisesti on paino sanalla ”ongelmat”, jota määrittää se, että ne liit-

Kansainvälisen tautiluokituksen diagnoosilla ei inestiä voi todistaa, vaan rikoksen tapahtuminen on osoitettava itse asiaa koskevalla näytöllä.

tyvät todennäköiseen seksuaalisen riiston kohteeksi joutumiseen. Huoltokiistoissa ja rikosoikeudenkäynneissä diagnoosin keskeinen merkitys on kuitenkin rajauksessa ”todennäköinen joutuminen seksuaalisen riiston kohteeksi”. Tässä ei sinänsä tarvitsisi olla ristiriitaa. Hoidon kannalta keskeistä voivat olla ongelmat ja rikosoikeuden kannalta se, kuka ongelmat on aiheuttanut ja miten. Vaara syntyy oikeudenkäynnissä, jos hyväksikäyttökoodi rinnastetaan lääketieteelliseen sairauden diagnoosiin, jolloin sen varmuudesta saadaan aivan väärä käsitys.

b) Diagnoosissa mainittu ”liittyvät” on erittäin epäselvä ilmaus. Se ei edellytä kausaalisuhdetta eikä tarkkaan ottaen korrelaatiotakaan. Kärjistäen voisi ajatella perusteluksi riittävän sen, että joku assosiaation kautta liittyy yhteen ”ongelmat” ja ”todennäköisen joutumisen riiston kohteeksi”.

c) Luokkien Z55–Z65 huomautuksessa sanotaan kuitenkin, että diagnooseilla voidaan ilmaista ”kuvatun ongelman syytä tai taustaa”. Näin liittyminen voi sittenkin viitata syy-suhteeseen. Silloin joudutaan kuitenkin kysymään, mitä voi seurata ”todennäköisestä joutumisesta” johonkin? Jos tapaus jää todennäköisyyden asteelle, mutta ei aktuaalisesti tapahdu, ei siitä tietenkään voi seurata mitään. Tämä ongelma johtuu osittain epäonnistuneesta suomenkielisestä muotoilus-

ta. On ehkä tarkoitettu sanoa, että potilaan ongelmat ”todennäköisesti johtuvat joutumisesta jne.” Tällainen muotoilu olisi kuitenkin myös epäonnistunut, sillä silloin hyväksikäyttökokemusta pidettäisiin automaattisesti varmistettuna ja epävarmuus koskisi vain sitä, seuraavatko potilaan ongelmat siitä vai jostain muusta.

d) Englanninkielisessä versiossa puhutaan väitetyistä hyväksikäytöstä. Lääkäri voi kirjoittaa koodin, jos hänelle on hyväksikäytöstä kerrottu. Suomenkielisessä versiossa epäilyt on kertaheitolla muutettu väitetyistä todennäköisiksi. Lääkäri joutuu usein aivan mahdollottoman tehtävän eteen, kun pitäisi arvioida, ovatko hänelle kerrotut väitteet todennäköisiä vai eivät.

e) Diagnoosissa itsessään ei rajata, mitä ”ongelmat” tarkoittavat. Pelkästä diagnoositekstistä ei voi päätellä, onko kyse esimerkiksi potilaan mielenterveysongelmista vai jostain ulkoisesta hyväksikäyttöön liittyvästä ongelmasta vai molemmista.

f) Joskus kuulee puhuttavan, että tapauksessa on ”varmistunut inestidiagnoosi” ja viitataan ICD-10 luokkaan Z61.4. Tämä vaikuttaa kovin eksaktilta. Tarkkaan ottaen kyse on kuitenkin vain siitä, että diagnoosin tekijä arvioi potilaan joutuneen hyväksikäytön kohteeksi ja kirjoittaa tämän sairauskertomukseen. Itse hyväksikäytön tapahtuminen on edelleen epävarmaa, vaikka olisikin varmistunut,

että lääkäri on diagnoosin kirjoittanut.

TAUTILUOKITUKSEN INESTIDIAGNOOSI LÄÄKÄRIÄ VARTEN

Luokkien Z55–Z65 otsikossa todetaan, että koodien ilmaiset asiat ovat terveystorjunta-asiat. Tautiluokituksen ajatuksen voi tulkita kulkevan seuraavasti: on mahdollisesti tapahtunut jotakin, josta on seurannut ongelmia, jotka voivat olla vaaraksi terveydelle.

Luokka Z on tautiluokituksessa eräänlainen kaatoluokka, jossa on hyvin sekalaisia ja luonteeltaan erilaisia asioita. Koodi Z61.4 nykyisellä muotoilulla on loogisesti epäselvä. Sitä ei ole tarkoitettu lasten hyväksikäytön todennäköisyyden arviointiin eikä se ole sairauden diagnoosi.

Tautiluokituksen inestidiagnoosi on luonteeltaan lääkärin itseään tai kolleegaansa varten tekemä muistiinpano potilaan ongelmien mahdollisesta syystä. Sillä ei inestiä voi todistaa, vaan rikoksen tapahtuminen on osoitettava itse asiaa koskevalla näytöllä. Psykiatria tai psykologia ei tule kohdella guruna, jolla olisi poikkeuksellinen ”syvyyspsykologinen” kyky arvioida, mitä todella on tapahtunut.

1990-luvun puolivälissä Suomessa usein luennoinut oikeuspsykologian professori **Udo Undeutsch** on usein korostanut, että asiantuntijatoimijana toimivan oikeuspsykologin tai psykiatrin tehtävä ei ole uskotella tietävänsä, mitä todella on tapahtunut

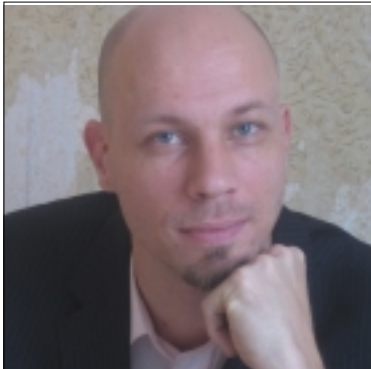
vaan tuoda selkeästi oikeuslaitoksen tietoon asiaa koskevat faktat omalta alaltaan ja selvittää, mitä niiden perusteella voidaan päätellä. Oikeuslaitoksen on itse tehtävä yhteenveto kaikesta asiassa esitetystä näytöstä.

PARANNUSEHDOTUKSIA NYKYTILANTEeseen

Nykyistä tilannetta voitaisiin selkiyttää kahdella helposti toteutettavalla muutoksella. Ensinnäkin muutetaan suomenkielisen Z64.1 teksti vastaamaan englanninkielistä versiota, eli puhutaan yksinkertaisesti hyväksikäyttöväitteistä, ei todennäköisestä hyväksikäytöstä. Jos väitteet on todennettu muuten, voidaan todentamistapa selostaa lausunnoissa erikseen. Toiseksi tehdään tietäväksi, ettei ole mitään erityistä lääketieteellistä tai psykiatrista menetelmää diagnosoida hyväksikäyttökokemuksia, koska kyseessä on tapahtuma, ei sairaus. Lääkärin tutkimukset ja oikeuslääketieteelliset tutkimukset voivat osaltaan tuoda valaistusta asiaan, joskus ratkaisevaakin, mutta eivät aina.

Olisi myös aiheellista pohdita, pitäisikö ICD-10:een kehittää luokka, jossa puhuttaisiin tuoreista seksuaalikoemuksista tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja määriteltäisiin konkreettisesti, mitä tekoja tarkoitetaan. ■

Kirjoittaja on tutkija Lastensuojelun Keskusliitossa.

Mitä kertoisin 2000-luvun huume politiikasta Kettil Bruunille

Väittelin toukokuussa Suomen huume politiikassa 1990- ja 2000-luvuilla tapahtuneista muutoksista. Erityinen kiinnostuksen kohteeni oli niin kutsuttu haittojen vähentämisen politiikka. Väitöstilaisuudessa vastaväittäjäni **Harry Levine** kysyi, mitä kertoisin Suomen nykyisestä huume politiikasta suomalaisen päihdetutkimuksen "Grand Old Manille" **Kettil Bruunille** (1924–1985), jos saisin mahdollisuuden. Vastaukseni Levinen kysymykseen oli niukka ja kysymys jäi pyörimään mieleeni. Mitä siis kertoisin...

Taustaksi kuvaisin 1990-luvun huumeaaltoa: huumeiden käytön ja haittojen nopeaa kasvua. Kertoisin, että huumeaineekysymys nousi vuosituhatluvun vaihteessa isoksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Kiittäisin Bruunia niistä käsitteellistyksistä, joita hän ehti huume politiikasta tehdä. Toteaisin lakonisesti, että hänen ja **Nils Christien** toteamus, että "yksi vaarallisimmista huumeiden käyttötavoista on niiden poliittinen käyttö" oli toisen huumeaalton harjalla taas käyttökelpoinen heitto.

Bruun arvosteli 1980-luvun puolivälissä ehdotusta "huumevapaasta Pohjolasta". Sen sijaan hän esitti huume politiikan peruslinjaksi haittojen mini-

moinnin politiikkaa. Hän perusteli sitä paitsi oikeudenmukaisuudella ja poliittisella realismilla myös mahdollisuudella vaikuttaa huumeiden käyttötapoihin ja haittoihin. Kertoisin Bruunille, että haittojen vähentäminen, tai minimointi, on kyllä sittemmin otettu osaksi Suomen huume politiikkaa, mutta että kyseessä on ennen kaikkea kansanterveydellinen projekti.

Bruun kenties innostuisi. Hän kysyisi, tarkoitaniko kansanterveysnäkökulmalla samaa kuin hän ja muut alkoholitutkijat uutta alkoholipolitiikkaa 1970-luvulla muotoillessaan. Siinä keskeistä oli haittojen sääntely kokonaiskulutusta sääntelemällä. Tärkeää oli myös universalistinen, erityisryhmien kontrollia

välttävä sosiaalipolitiikka. Joutuisin vastaamaan, että ei, siitä ei ole kysymys. Pontimena on ollut pikemmin vastaavien suojeleminen tartuntataudeilta, erityisesti HIV:ltä. Toisaalta tiettyihin ryhmiin, kuten opiaattien käyttäjiin ja pistämällä huumeita käyttäviin ihmisiin, on kohdistettu erityisiä interventioita.

Näin ollen huume hoidon suhteen ei enää päde se Bruunin 1970-luvun alussa esittämä väite, että suomalainen päihdehoito olisi orientaatioltaan ei-mediisinisempää kuin useissa muissa maissa. Kuvaisin Bruunille, kuinka huumeiden käyttäjien terveysneuvontapisteinä ja laajentuneena lääkkeellisenä korvaushoitona toteutettu haittojen vähentäminen on merkinnyt erikoistuneita

Kansanterveysnäkökulma yhdistyneenä rankaisevaan kieltolakipolitiikkaan muodostaa uudenlaisen kahden raiteen huume poliittisen paradigman.

den, lääketieteeseen pohjautuvien palveluiden syntyä ja lääkärikunnan lisääntyntä panosta huume ongelmien hoitamisessa.

Haittojen vähentämisessä ei ole myöskään kyse sellaisesta yhteiskunnallisten kokonaishaittojen vähentämisestä, siitä "humaanista ja rationaalista kriminaalipolitiikasta", josta Bruun ja muut suuntauksen edustajat puhuivat 1960–70-luvuilla. Huumeiden käytön rikosoikeudellinen kontrolli on tiukentunut, mutta sosiaalisista tai taloudellisista kontrollihaitoista ei nykyään puhuta. Kontrollin kustannuksista ei ole kerätty vielä kukaan kunnan tietoa.

Haittojen vähentäminen ei siten ole merkinnyt siirtymää sallivampaan huume poliitiikkaan, eikä se ole heikentänyt perinteistä huumeiden totaali kieltöön perustuvaa politiikkaa. Kansanterveysnäkökulma yhdistyneenä rankaisevaan kieltolakipolitiikkaan muodostaa uudenlaisen kahden raiteen huume poliittisen paradigman.

Toteaisin, että olen harmissani siitä, ettei Bruunin ja hänen aikalaistensa hieno ajatus vähemmistöjen suojelusta kontrollipolitiikan keskeisenä ohjenuorana ole kestänyt ajan alati kovenevaa hammasta. Viittaisin vuoden 1969 huumeaine komiteaan ja siihen, kuinka Kettil Bruun sen jäsenenä jätti mientintöön eriävän mielipiteensä, jossa hän vastusti huumeaineiden käytön kriminalisointia, koska se muun muassa vaikeuttaa käyttäjän elämää. Kertoisin, että Bruunin ystävä **K.J. Lång** kyllä yritti pitää vähemmistönäkökulmaa esillä vuosien 1996–97 huumeaine toimikunnassa toimiessaan sen puheenjohtajana, mutta että tämäkään

toimikunta ei – toisen huume aallon nosteessa – kyennyt avaamaan keskustelua huumeiden käytön kriminalisoinnin järjestyksestä tai oikeudenmukaisuudesta.

Kertoisin, että K.J. Lång kuitenkin kykeni torjumaan toimikunnan joidenkin jäsenten ajaman "huumeettoman yhteiskunnan" tavoitteen ja neuvottelemaan sellaisen lopputuloksen, jossa useat eri tavoitteet elävät rinta rinnan, mutta joista mikään ei ole kovin äärimäinen. Olettais, että Bruun allekirjoittaisi Långin huolen siitä, että huumeettoman yhteiskunnan tavoite olisi vain johtanut entistä kärjistyneempiin sosiaalisiin konflikteihin, suurten nuorisoryhmien kriminalisointiin ja tätä kautta lain kunnioituksen rapautumiseen.

Kehaisisin Bruunille, että hän on kansainvälisesti edelleen varsin arvostettu. Yksi syy tähän on hänen, **Lynn Panin** ja **Ingemar Rexedin** 1970-luvun puolivälissä kirjoittama kirja *The Gentlemen's Club*. Kirja kuvaa, miten pienet, eksklusiiviset ukkokerhot pala palalta pystyttivät kansainvälisen huumeaine kontrollijärjestelmän erityisesti Yhdysvaltain ja tiettyjen muiden intressitahojen toiveiden mukaisesti. Bruun tuskin yllättyisi, pettyisi vain, kun kertoisin, että YK asetti vuonna 1998 tavoitteeksi huume vapaan maailman vuoteen 2008 mennessä. Aikaa tavoitteen saavuttamiseen on nyt runsaat puoli vuotta ja kiire tulee, sillä laittomia huumeaineita käytetään enemmän kuin koskaan aiemmin. Kiellettyjen aineiden listalle on sitten 1980-luvun lisätty kymmeniä ja taas kymmeniä uusia aineita. Lääketeollisuus, keskeinen tutkimusaihe Bruunille sek, kehittää samaan ai-

kaan yhä tehokkaampia mielialalääkkeitä, jotka ovat varsin suosittuja myös Suomessa.

Siteeraisin lopuksi Bruunille hänen omaa tekstiään vuodelta 1969: "Kansainvälinen huumeaine yleissopimus ... on itse asiassa osa yhdysvaltalaisista huumeaine poliittikasta, politiikkaa, joka Yhdysvalloissa on todettu varsin haitalliseksi ja joka on verrattavissa Suomen [alkoholi]kieltolain synnyttämiin haittoihin". Toteaisin, että minustakin huumeaine kontrollin vertaaminen alkoholikieltolakiin on hedelmällistä, ja olen siksi itse käyttänyt väitöskirjassani termiä *drug prohibition*. Vaikka alkoholin ja näiden huumeiksi kutsuttujen laittomien päihteiden välillä on merkittäviä historiallisia ja kulttuurisia eroja, ovat kuitenkin totaali kontrollin, siis kieltolain, aiheuttamat haitat samankaltaisia. Huume kieltolain kohdalla ne ovat jopa kärjistyneempiä, mikä johtuu huume kaupan kytkeytymisestä kovaan ja järjestäytyneeseen kansainväliseen monialarikollisuuteen, mutta myös siitä, että huumeiden käyttäjät eivät saa osakseen sitä puoliavointa sosiaalista hyväksyntää, mikä koski alkoholinkäyttäjää alkoholikieltolain aikana. ■

Lähteet: Tuukka Tammi. *Medicalising Prohibition – Harm Reduction in Finnish and International Drug Policy* (Stakes, Research Report 161, 2007), ks. myös osa-artikkeli *Huume kurei vai haittamalhti? Haittojen vähentämisen käsite ja huume poliitiikan vastakkainasettelut vuoden 1997 huumeaine poliittisessa toimikunnassa* (Yhteiskuntapolitiikka 5/2003).

Oikeuden mcdonaldisaatio

Sosiologit kiistelevät aikakautemme luonteesta ja siitä, millä etuliitteellä sitä pitäisi nimittää. Selkeää yksimielisyyttä ei vallitse myöskään siitä, minkälaista vaihetta elämme rankaisujärjestelmien historiassa ja miten sitä tulisi luonnehtia. Mutta samaan suuntaan kulkevia näkemyksiä ja käsitteitä on myös noussut esiin. Viime vuosikymmeninä on puhuttu mm. "uudesta penologia", "seuraamus-kaupallisesta kompleksista" ja "mcdonaldisaatiosta".

Uuden hoitoideologian voimakkaan nousun aikoihin amerikkalaiset kriminologit **Malcolm Feeley** ja **Jonathan Simon** (1992) esittivät, että rangaistuksen ideologisella alueella on syntymässä uusi oppi, "uusi penologia". Vanha jako ankariin konservatiiveihin ja pehmeisiin liberaaleihin on väistymässä ja kriminaalipolitiikan alueella tapahtuu uudelleenryhmittely. On syntymässä uusi puhetapa, uudet diskurssit, uudet tavoitteet ja uudet tekniikat. "Vanha penologia" lähti joko yksilön oikeuksien tai yksilön muuttamisen ajatuksesta ja ehkä joskus näiden yhdistämisestä. "Uusi" asettaa tavoitteeseen vaarallisina pidettyjen ryhmien tunnistamisen, luokittelun ja hallinnan. Tässä myös kuntoutustoiminnalla on oma, aikaisemmasta poikkeava roolinsa.

Matemaattinen, tilastollinen kieli ja liikkeenjohdolliset toimintatavat levisivät Feeleyn ja Simonin mukaan kriminaali-

politiikkaan ja rangaistusjärjestelmiin. Yhä useammin alettiin puhua "todennäköisyydestä", "riskistä" yms. Toiminnan kohteena ovat ryhmät, kategoriat, joihin liittyvät nimitykset ovat puheessa keskeisiä (esim. "urarikolliset").

Tavoitepohdinnassa vanhat väittelyt (rankaisu vai kuntoutus) unohtuvat. Keskeistä on nyt ryhmien identifiointi ja niiden hallinta. Tässä ajattelussa yksilöllinen epäonnistuminen ei enää olekaan ongelma, vaan päinvastoin. Jos rikoksentekijä rikkoo yhdyskuntaseuraamusten sääntöjä päihteiden käytön osalta ja jää kiinni, niin se osoittaa, että järjestelmä toimii, kun se pystyy löytämään epäonnistujat, jotka voidaan sitten toimittaa esimerkiksi vankilaan. Riskinhallinta on tällöin kunnossa. Keskeisiä käsitteitä ovat rationaalisuus ja tulosvastuullisuus.

Tuomioistuimissa uusi penologia näkyy yksilöllisyyden haihtumisena. Käytetään vain tilastollisia keskiarvoja ja kar-

keita yleistyksiä. Tuomion laskemiseen riittävät yksinkertaiset rangaistusmanuaalit ja tuomitsemistaulukot. Käytännössä rikosoikeusjärjestelmän tehtäväksi tulee ns. riskipopulaatioiden kierrätys. Vapaudessa ei heille ole juuri mitään tarjottavaa. Yleistavoitteeksi uusi penologia on asettanut "pysyvän rikoksentekijäväestön hallinnan alimmilla mahdollisilla kustannuksilla". Kaikenlainen vanha ja uusi kuntoutustoiminta alistetaan tälle perustavoitteelle.

Tähän kaikkeen liittyy lisäksi kehitystrendi, joka meillä Suomessa on näkyvissä vasta hyvin vähäisellä tavalla. Kysymys on siitä, että yhteiskunnallisen rankaisemisen alue alkaa yhä enenevässä määrin kiinnostaa myös yksityistä liike-elämää. Vankilukujen kasvun ja uudenlais-

Tehokkuus rankaisujärjestelmässä merkitsee nimenomaan riskiryhmien löytämistä ja tehokasta eristämistä. Kaiken toiminnan tulee perustua mitattavaan näyttöön.

ten yhdyskuntaseuraamusten käyttöönoton kautta rankaisun alueella on muutamassa vuosikymmenessä avautunut valtaviin mahdollisuuksiin markkinat.

Tunnettua on, että joissakin maissa osa vankiloista toimii yksityisten, usein ylikansallisten yritysten hoitamina. Edelläkävijöitä tässä ovat olleet Yhdysvallat ja Australia. Mutta kysymys ei ole vain siitä. Monet vankiloiden osatoiminnot tarjoavat suurten vankilukujen maissa suuria markkinoita. Tällaisia ovat esimerkiksi ruokahuolto, terveydenhuolto, vankityö jne. Lisäksi uudet teknologiat ja toimintamuodot yhdyskuntaseuraamuksissa tarjoavat suuria mahdollisuuksia liiketoiminnan kehittämiseen. Tällaisina voidaan mainita vaikkapa sähköiseen valvontaan liittyvät välineistöt (elektroniset pannat, tietokoneet, puhelimet, alkometrit yms.) ja lääketieteelliset huumetestit. Asian havainnollistamiseksi voidaan esimerkiksi laskea, että jos miljoonalta intensiivivalvonnassa olevalta rikoksentehtäjältä otetaan viikoittain kaksi huumetestia, merkitsee se yli 100 miljoonaa testiä vuodessa.

Tätä kehitystä kuvaamaan amerikkalaiset **Robert Lilly** ja **Paul Knepper** (1992) nostivat esiin termin ”seuraamus-kaupallinen kompleksi” (corrections-commercial complex).¹ Tämä kompleksi pyrkii kasvamaan ja saamaan vaikutusvaltaa myös kriminaalipolitiikan alueella. Sen etuja ovat lisääntyvät vankimäärät ja yhdyskuntaseuraamusten suorittajat. Kehityksen myötä oikeusjärjestelmä joutuu pikku hiljaa luopumaan perinteisistä normatiivisista arvoistaan voiton, tehokkuuden ja kilpailun nimissä. Systeemiä pyörittävät ”oikeuden ja rankaisun kauppiat”.

Rankaisujärjestelmien nykykehityksen kuvauksessa on hyödynnetty myös muita yleisen sosiologian termejä. **David**

Shichorin (1997) mukaan uusi penologia pitää sisällään samoja yhteiskunnan yleisiä kehitystrendejä, joita on kuvattu käsitteellä ”mcdonaldisaatio”. Siinä pikaruokaketjujen toimintamallit ja piirteet siirtyvät yhteiskuntaan yleensä. Myös julkinen hallinto ja oikeusjärjestelmä alkavat hyödyntää näitä toimintamalleja.

Sosiologi **George Ritzerin** (1993) mukaan mcdonaldisaatio muodostuu neljästä keskeisestä komponentista, jotka ovat:

- Tehokkuus: käytetään optimaalisinta metodologia tavoitteeseen pääsemiseksi.
- Laskennallisuus: tavoitteen tulee olla määrällisesti mitattavissa.
- Ennustettavuus: palvelujen tulee olla standardoituja ja samankaltaisia.
- Kontrolli: yhdenmukainen ja standardoitu henkilökunta ja sen korvaaminen mahdollisuuksiin mukaan teknisillä ratkaisulla.

Tehokkuus rankaisujärjestelmässä merkitsee nimenomaan riskiryhmien löytämistä ja tehokasta eristämistä. Kaiken toiminnan tulee perustua mitattavaan näyttöön. Uudet kriminologiset ja penologiset opit, joiden keskeisiä käsitteitä ovat ”kriminogeeniset tarpeet” ja ”riskiarviot” leviävät laajalti. Voidaan puhua jopa riski- ja tarve-käsitteiden hybridisaatiosta rankaisujärjestelmissä (Hannah-Moffat 2005). Laskennallisuus voi merkitä tarkkoja tuomitsemistaulukoita tai tavoitteeksi asetettuja uusintarikollisuusprosentteja. Ennustettavuus vaatii yksilöllisen harkinnan vähentämistä ja yleisten arviointikäytäntöjen käyttöönottoa koko seuraamusjärjestelmässä. Sähkövalvonnat ja muut paikannusjärjestelmät korvaavat tarvittaessa henkilökohtaisen vuorovaikutuksen – jolle sillekin on asetettu entistä tiukemmat säännöt ja rajat. Asiantuntijuuteen perustuvan, laajaa harkintavaltaa käyttävän henkilökunnan vaikutusmahdollisuudet vähenevät. Toiminta nojaa usein manuaaleihin.

Kun on sivusta ja vähän sisältäkin seurannut tulostulojen tuloa ja etenevää suomalaista oikeus- ja rikosseuraamushallinnossa, voi pohtia, onko mcdonaldisaatio jo täällä. Papereissa voi näkyä viittauksia hienoihin arvoihin ja periaatteisiin, mutta käytännössä tavoitteet asettuvat usein vain määrällisen tehokkuuden ja laskennallisuuden mukaan. Mittareita rakennellaan aina koomisuuteen saakka. Vielä pari vuosikymmentä sitten vanki tai kriminaalihuollon asiakas haluttiin nähdä ”oman elämänsä subjektina”. Nyt koulutustilaisuuksissa kuulee yhä useammin, miten vangin toiveilla ei juuri ole merkitystä; prosessi määräytyy manuaalin perusteella tehtävästä analyysistä. Asiakkaat ovat prosessin ”hampurilaisia”. ”Tehokkaasti, tuottavasti ja turvallisesti”. Ja samaan aikaan meillä on uusia asiakkaita: Tarmo, Hertta, Tyyne, Ilona ja VATI – sekä muut oikeushallinnon tietojärjestelmät, joiden piirissä toimimiseen tai niiden toimimattomuuden tuskasteluun kuluu suuri osa asiakastyötäkin tekevien työajasta.■

¹ Mallina tässä oli aikanaan presidentti Eisenhowerin esiintuoma käsite ”sotilas-teollinen kompleksi” (military-industrial complex). Eisenhower varoitti jäähyväispuheessaan vuonna 1961, miten vaarana on, että maan mahtava asevoima ryhtyy määräämään maan turvallisuuspolitiikasta väärällä tavalla, koska tuon kompleksin ainoana tavoitteena on kasvu.

Turvallisuussuunnittelu etenee kunnissa

Kuopiossa pidettiin huhtikuussa seminaari turvallisuussuunnittelusta. Sen järjestivät rikosentorjuntaneuvosto, oikeusministeriö, sisäasiainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä Suomen Kuntaliitto. Se oli jatkoa kevään 2006 Tampereen tilaisuudelle.

Seminaari oli tarkoitettu kuntien rikosentorjuntayhdyshenkilöille, lähisuhde- ja perheväkivallan yhdyshenkilöille, lähipoliiseille, pelastusjohtajille sekä muille kunnan turvallisuussuunnitteluun osallistuville. Koulutustapahtuman tavoite oli edistää paikallista yhteistyötä turvallisuuden parantamiseksi. Erityinen teema oli yhteistyö järjestöjen kanssa.

Ensimmäisen päivänä kuultiin käynnissä olevista toimista, jotka parantavat turvallisuussuunnittelun edellytyksiä.

Tarja Mankkinen sisäisen turvallisuuden ohjelman sihteeristöstä kertoi, että uudenmuotoinen turvallisuussuunnittelu on käynnistynyt kunnissa lähes kattavasti, mutta edelleen yhteistyö on mones-

sa kunnassa kovin poliisivetoista. Kuitenkin myös esimerkkejä kunnan johtovastuusta löytyy ja yhteistyökumppaneiden hakemisessa on ollut uudenlaista aktiivisuutta. Myös lääninhallitusten roolia työssä on ryhdytty miettimään.

Tilaisuudessa esiteltiin monenlaista turvallisuussuunnittelun kannalta hyödyllistä tilastoaineistoa ja pohdittiin tilastoinnin kehittämistarpeita paikallisesta näkökulmasta. Paikalliseen suunnitteluun ja seurantaan tarvittava tieto on usein hajallaan monessa paikassa ja eri tahojen tilastointikäytännöt vaihtelevat. Lisäksi esiteltiin VTT:ssä kehiteltävää turvallisuussuunnittelun työkalua ja rikosentorjuntaneuvoston verkkosivuilla toteutettavaa turvallisuussuunnittelun tietopankkia.

Toisena päivänä selvitettiin ryhmätöiden avulla järjestöjen mahdollisuuksia tukea turvallisuussuunnittelua. Ryhmissä nousi esille, että järjestöjen roolia on tarpeen selkeyttää turvallisuussuunnit-

teluprosessissa ja hyödyntää niiden asiantuntemusta paikallisella tasolla entistä paremmin.

Seminaarin päätteeksi toimittaja **Markku Lehtola** puhui siitä, mikä turvallisuudessa kiinnostaa suurta yleisöä ja miten turvallisuutta koskevaa tiedotamista voidaan kehittää. Hän muistutti, ettei turvallisuustalkoissa ahertavien pitäisi sivuuttaa median mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millainen käsitys kansalaisilla on sisäisestä turvallisuudesta ja siihen vaikuttavista asioista. Hänen mielestään näyttää valitettavasti siltä, että talkooväki ei ole tehnyt kovin paljon saadakseen kansalaiset ja median mukaan projektiinsa. Pääviesti oli, että viestinnän suunnitteluun paikallisella tasolla kannattaa panostaa.

Rikosentorjuntakilpailuun etsitään Suomen ehdokasta

Rikosentorjuntaneuvosto etsii Suomen ehdokasta vuoden 2007 Euroopan rikosentorjuntakilpailuun, jonka teemana on perhe- ja kotiväkivalta. Ehdotuksia kilpailuhankkeeksi toivotaan mahdollisimman pian, viimeistään kuitenkin elokuun loppuun mennessä.

Euroopan voittajahanke saa palkintona 20 000 euroa ja pokaalin. Palkinto luovutetaan 10.–11. joulukuuta Lissabonissa pidettävässä Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) konferenssissa. Suomen ehdokkaan valitsee rikosentorjuntaneuvosto syyskuussa.

Euroopan rikosentorjuntakilpailussa

ehdokkaat arvostellaan viiden kriteerin perusteella:

1. Arkirikollisuuden tai rikollisuuden pelon torjunta päätetystä teemasta.
2. Dokumentoitu tuloksellisuus.
3. Yhteistyö hankkeen toteuttamisessa, mikäli mahdollista ja tarpeellista.
4. Toistettavuus muissa jäsenmaissa
5. Luovuus, innovatiivisuus.

Tarkempia tietoja kilpailusta on rikosentorjuntaneuvoston verkkosivuilla www.rikosentorjunta.fi sekä EUCPN:n verkkosivuilla (englanniksi) osoitteessa www.eucpn.org.

Avustusta 15 rikosentorjuntahankkeelle

Oikeusministeriö myönsi tänä vuonna avustusta 15 paikalliselle rikosentorjuntahankkeelle yhteensä 160 000 euroa. Avustusta haki yhteensä 36 hanketta ja haettu avustussumma oli yhteensä noin 600 000 euroa.

Hankkeissa korostuivat erityisesti maahanmuuttajat, perhe- ja lähisuhdeväkivallan vähentäminen sekä lapsiin ja nuoriin liittyvän rikollisuuden ehkäisy. Rikosentorjuntaneuvosto käsitteli avustushakemukset ja antoi suosituksensa oikeusministeriölle avustusten myöntämisestä. Rikosentorjuntaneuvosto priorisoi tällä hakukierroksella hankkeita, jotka tähtäävät väkivaltarikollisuuden vähentämiseen ja joissa on tavoitteena suorittaa laadukas arviointi.

Uusi hallitusohjelma korostaa yhteisöllisyyttä

Pääministeri **Matti Vanhasen** II hallituksen ohjelman teemana on "Vas- tuullinen, välittävä ja kannustava Suo- mi". Kriminaalipolitiikka ja rikosentor- junta eivät nouse ohjelmassa kovin vah- vasti esiin. Oikeuspolitiikkaa ja sisäistä turvallisuutta koskevassa luvussa lähtö- kohdaksi kuitenkin määritellään, että toimiva oikeusvaltio ja arjen turvallisuus luovat pohjan oikeudenmukaiselle ja kannustavalle yhteiskunnalle. Kansalais- ten turvallisuutta vahvistetaan edistä- mällä viranomaisten yhteistyötä kaikilla hallinnonaloilla paremman oikeusturvan aikaansaamiseksi sekä rikollisuuden ja päihteiden haittavaikutusten torjumiseksi.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain kokonaisuudistus luvataan toteuttaa vaa- likauden aikana. Vaativien rikosasioiden

esitutkintaa, syyteharkintaa ja oikeuskä- sittelyä tehostetaan ja nopeutetaan lisää- mällä syyttäjien osallistumista esitutkin- taan. Rikesakko- ja rangaistusmääräys- menettely uudistetaan.

Edellytykset vankeuslain mukaiselle kuntouttavalle toiminnalle turvataan. Vankilatilojen peruskorjaamista jatke- taan. Mahdollisuudet tehostaa ja vauhdittaa ulkomaalaisten vankien siirtämistä kärsimään rangaistuksensa kotimaas- saan selvitetään.

Sisäisen turvallisuuden tavoitteet mää- ritellään jälleen sisäisen turvallisuuden ohjelmassa poikkihallinnollisesti. Ohjel- man painopistettä laajennetaan mm. ympäristötuhojen torjuntaan, asumisen turvallisuuteen, järjestäytyneen rikollisuu- den torjuntaan, ääriliikkeiden nousun es-

tämiseen, terrorismin torjuntaan, lähisuh- deväkivaltaan sekä laittoman maahantu- lon ja ihmiskaupan estämiseen.

Kokonaan uutena ohjelmalla käynnis- tetään lasten, nuorten ja perheiden hy- vinvoinnin politiikkaohjelma. Hallitus si- toutuu vähentämään lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointia ja syrjäytymis- kehitystä.

Hallitus lupaa myös parantaa kansa- laisten oikeusturvaa ja oikeuden tasa- arvoista saatavuutta tehostamalla kärä- jäoikeuksien toimintakykyä. Lautamies- järjestelmästä luovutaan muissa kuin vakavissa rikosasioissa. Asioiden käsit- telymenetelmiä hovioikeudessa uudiste- taan. Poliisipiirien määrää vähennetään ja hallintorakenteen uudistusta jatke- taan.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman tuloksia arvioitu

Hallitus teki vuonna 2004 periaate- päätöksen sisäisen turvallisuuden ohjelmaksi. Syrjäytymisen lisääntyminen arvioitiin ohjelman valmistelussa suurim- maksi uhaksi. Ohjelman seurantarapor- tin 2004–2007 mukaan arvio osui oike- aan. Syrjäytyminen kasaantuu aiempaa selkeämmin, ja perheiden ongelmat ovat syventyneet. Keskeisimpiä tavoittei- ta oli lisätä viranomaisten yhteistyötä. Se onkin lisääntynyt, mutta edelleen viranomaisten välisiä raja-aitoja pitää kaataa, jotta tuloksia syntyy.

Seurantaraportissa arvioidaan, että ennalta estävä toiminta rikosten ja häiri- öiden ennalta estämiseksi on edennyt. Tärkein saavutus on se, että syrjäytymi- sen ehkäisyn merkitys sisäiselle turvalli- suudelle on laajasti tiedostettu.

Väkivaltarikollisuuden määrän vä- hentäminen oli yksi ohjelman tärkeim- mistä tavoitteista. Määrä ei ole vähen-

tynt, mutta kasvu on pysähtynyt, ja viranomaisten yhteistyö on parantunut. Huumausaineiden käyttöön ja huu- mausainerikollisuuteen on puututtu viranomaisten yhteistyönä. Aiempien vuosien huono kehityssuunta on pys- tytty kääntämään paremmaksi. Talous- rikollisuuden ja harmaan talouden tor- junta on ollut tärkeä painopistealue ja siihen on osoitettu myös lisää resursse- ja. Tilanne on muuttunut tavoitteiden mukaisesti. Arvioiden mukaan uusinta- rikollisuuteen ei ole pystytty vaikutta- maan tavoitteiden mukaisesti. Valmiuk- sia terrorismin torjumiseksi on kehitet- ty ja ohjelman tavoitteet on tältä osin saavutettu. Rikosten, erityisesti omai- suusrikosten, selvitystaso on parantu- nut merkittävästi. Ihmiset joutuvat ai- empaa harvemmin rikosten uhriksi ja turvallisuuden tunne on lisääntynyt.

Syyttäjälaitoksen organisaatiota on

uudistettu, mutta rikosten käsittely vie edelleen enemmän aikaa kuin tavoitteek- si asetettiin. Valtio korvaa aiempaa enemmän rikoksen uhrien vahinkoja. Muuten rikoksen uhrin asema ei ole muuttunut.

Paikallinen turvallisuussuunnittelu on edennyt merkittävästi. Muun muassa syr- jäytymisen ehkäisy, häiriökäyttäytymiseen puuttuminen ja onnettomuuksien ja ta- paturmien ennalta ehkäisy ovat tuoneet uutta sisältöä suunnitelmiin. Paikalliset turvallisuussuunnitelmat ovat myös kana- va ihmisille ja yhteisölle tuoda esille nä- kemyksiään turvallisuudesta ja tehdä eh- dotuksia asioista, joihin tulisi puuttua. Myös järjestöt ja elinkeinoelämä ovat mukana turvallisuussuunnittelussa.

Sisäasiainministeriö on käynnistämäs- sä uuden sisäisen turvallisuuden ohjel- man valmistelun hallitusohjelman linjau- ten mukaisesti.

Naisvangit ovat motivoituneita päihdekuntoutukseen

Naisvangit jäävät vankeinhoidossa helposti näkymättömiksi. Kuntoutusta ja erilaisia toimintoja on kehitetty ensisijaisesti miesvankeja varten. Naisten rikollisuuteen ja päihderiippuvuuteen liittyy monia ammatillista erityisosaamista vaativia kysymyksiä, kuten elämä väkivaltaisessa parisuhteessa, seksuaalinen hyväksikäyttö, äitiyden särkyminen sekä itsetuntoon liittyvät häpeän, huonomuuden ja syyllisyyden kokemukset. Vanajan vankilassa tehdyssä tutkimuksessa nousivat esiin motivoituneen ja työhönsä sitoutuneen henkilökunnan merkitys sekä avovankilaolosuhteiden kuntoutusta tukeva vaikutus.

”Oppisin elämään riippuvuuteni

kanssa” on VTT, dosentti **Riitta Granfeltin** tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta. Tutkimuksen merkittävin havainto oli naisvankien päihdeongelman ja siihen liittyvien mielenterveydellisten ja sosiaalisten ongelmien vakavuus. Naisvangit ovat kuitenkin motivoituneita työskentelemään päihderiippuvuudesta irtautumisen ja elämäntilanteensa kohentamisen eteen. Ryhmämuotoinen kuntoutus mahdollistaa keskinäisen vertaistuen ja vuorovaikutustaitojen vahvistamisen, mutta myös yksilötyön osuutta on syytä vahvistaa.

Naisvankien kuntoutuksessa on tavoitteena pitkäkestoisten kuntoutusjatkumojen rakentaminen suljetusta vanki-

lasta avolaitokseen ja edelleen vapautumisen jälkeen. Kuntouttavan henkilöstön vähäinen määrä suhteessa vankiluukuun ja naisvankien problematiikan syvyyteen ja monimuotoisuuteen rajoittaa niiden rakentamista. Rikos- ja päihdekierteestä irtautuminen ilman tukipalveluja on ylivoimaista, minkä vuoksi Vanajan vankilan päihdeohjelman keskeisimpiä tavoitteita on vapautumisen jälkeiseen kuntoutukseen kiinnittyminen jo vankeusaikana.

Julkaisu on luettavissa osoitteessa www.rikosseuraamus.fi/38710.htm.

Opas vankiperhetyöhön

Opas ”Kun perhe lusii” on tarkoitettu vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon tukisäätiön Perheiden tuki -projekti tuotti oppaan viranomaisille sekä omaisille tukemaan vankia ja hänen perhettään vankeusaikana ja vapautumisen koittaessa. Erityisesti oppaassa nostetaan esille vankiperheen lasten tarpeiden huomioon ottaminen.

Oppaassa on tietoa täytäntöönpanojärjestelmästä, vankilaolosuhteista, yhteydenpitomahdollisuuksista, perhetyöstä vankeusaikana sekä työstä saatuja kokemuksia. Myös vangin läheiset saavat äänensä kuuluviin.

Vuonna 2006 päättyneen Perheiden tuki -projektin kokemukset osoittavat, että vankilan ja siviilipuolen tiivis yhteistyö on ratkaisevassa roolissa perheen tukemisessa kohden toimivaa ja rikosestontonta elämää. Projektissa nousi entistä selvemmin esille vertaistyyden tärkeys sekä

lapsen jääminen taustalle. Kriminaalihuollon tukisäätiö sai Raha-automaattiyhdistykseltä rahoitusta jatkohankkeeseen vuosille 2007–2010. Uuden, ”Ehjä Perhe” -projektin päämääränä on rakentaa kokonaisvaltainen kuntoutusmalli sekä vankilassa olevalle vangille että hänen vapaudessa olevalle perheelleen.

HAASTE syksyllä

Haaste ilmestyy syksyllä kaksi kertaa seuraavasti:

- 24. syyskuuta (aineisto 20.8.)
- 10. joulukuuta (aineisto 5.11.)

Toimitukselle voi lähettää artikkeliehdotuksia, keskustelupuheenvuoroja ja juttuideoita. Yhteystiedot ovat sivulla 3.

SEMINAARI LAPSIIN KOHDISTUVASTA VÄKIVALLASTA

■ Perinteinen Nuoret lainrikkoajat -seminaari järjestetään jälleen Tampereella 2.–3. elokuuta. Tänä vuonna teemana on lapset ja nuoret väkivallan kohteina. Esitykset käsittelevät mm. lapsen asemaa ja ihmisoikeuksia, lapsen kasvuympäristön riskitekijöitä, lasten kokeman väkivallan laajuutta ja luonnetta, väkivallan tunnistamista, sen ehkäisyä, väkivaltatyön esteitä ja ongelmia sekä erilaisia puuttumisen ja auttamisen keinoja. Tarkoituksena on myös kehittää yhteistyötä viranomaisten kesken sekä viranomaisten ja vapaaehtoisten välillä.

Seminaarin kohderyhmänä ovat poliisi-, syyttäjä-, oikeus-, kriminaalihuolto-, sosiaali-, terveys-, nuoriso- ja opetusviranomaiset sekä muut työntekijät, sovittelijat ja vapaaehtoiset, jotka kohtaavat työssään väkivallan kohteiksi joutuneita lapsia ja nuoria.

Ohjelma ilmoittautumishojeineen löytyy netistä osoitteesta www.sovittelu.com.

Niukkas-budjetti ja lainvalmistelukunta

Korean sodan aikaista noususuhdannetta seurasi vuoden 1952 puolivälissä alkanut lamakausi. Hallitus, joka oli noususuhdanteen aikana valmistellut vakauttamisohjelmaansa, joutui kehittämään uusia talouspoliittisia keinoja. Näinä aikoina hallitukset vaihtuivat ylen aikaa. Vuoden 1953 aikana hallitusten talouspolitiikka muodostui erikoislaatuiseksi näytelmäksi, jollei peräti farssiksi. Vuoden 1953 aikana toimi kolme hallitusta, **Urho Kekkosen** III hallitus, **Urho Kekkosen** IV hallitus ja **Sakari Tuomiojan** hallitus.

Kekkosen III hallitus laati erikoisiakin ukaaseja valtion menojen vähentämiseksi. Muun muassa valtioneuvoston raha-asiain valiokunta lähetti eri ministeriöille silkkipaperille kirjoitetuista muistioista leikattuja lappusia, joista kukin sisälsi yhden säästämisehdotuksen. Oikeusministeriö sai kolme lappusta, joista yksi koski lainvalmistelukunnan lakkauttamista, koska ”esiintyy myös paljon sellaista lainsäädäntöä, joka on valmisteltava nopeasti”. Kaksi lappua koski Korkeimman oikeuden ja Korkeimman hallinto-oikeuden muutoksenhaun rajoittamista. Lainvalmistelukunnan jäsenet laativat asiasta vastamuistion, ja heinäkuussa asetettu Kekkosen IV hallitus siirsi asian komiteaan.

Kekkosen IV hallituksen valtiovarainministerinä oli veteraanipoliitikko **Juho Niukkanen**, joka Kekkosen tavoin

edusti maalaisliittoa. Vuoden 1954 tulo- ja menoarvioesitys tunnetaan historiassa Niukkas-budjettina. Sen loppusumma oli 29 miljardia markkaa pienempi kuin vuoden 1953 budjetin, ja se edellytti noin 5 500 viran lakkauttamista.

Niukkanen piti huolta siitä, että leikkaukset tehtiin. Perimätieto kertoo, että niskuroiva budjettivirkamies oli saanut Niukkaselta kaksi vaihtoehtoa, joko valmistella budjettiin tehtäviä vähennyksiä tahi saada omankin virkansa lakkautetuksi. Vaikka ministeriöt joutuivat noudattamaan Niukkasen asettamia kehyksiä, ministeriöiden virkamiehet käyttivät suoria yhteyksiä eduskuntaan.

Valtiovarainministeriö oli määrännyt, että lainvalmistelukunnan kuudesta jaoista kaksi oli lakkautettava. Lainvalmistelukunnan suhteet eduskuntaan olivat hyvät, varsinkin kun neljä jäsentä, **Ensio Kytömaa**, **Olavi Salervo**, **Marjos Rapola** ja **Pauli Lehtosalo**, oli eduskunnassa valiokuntasihteerinä. Lainvalmistelukunnan piirissä kirjoitettiin raha-asia-aloite, jonka tekijöiksi saatiin merkittävä joukko parlamentaarikkoja. Allekirjoittajat olivat **Väinö Hakkila** (sdp), **Väinö Leskinen** (sdp), **Arvi Ahmavaara** (kok), **Oskari Lehtonen** (kok), **John Österholm** (rkp), **Ernst von Born** (rkp) sekä **Harras Kyttä** ja **Aukusti Pasanen** (kansanpuolue). Allekirjoittajista olivat Hakkila, Ahmavaara, Lehtonen ja von Born entisiä oikeusministereitä. Niukkasen puolue huomi-

oon ottaen ei allekirjoittajina ollut maalaisliittolaisia.

Syksyllä Kekkosen IV hallitus kaatui niin sanottuun Arava-lakiesitykseen ja tilalle tuli marraskuussa Tuomiojan virkamieshallitus. Kysymyksessä oli harvinainen näytelmä, jossa hallitus sai epäluottamuslauseen. Kekkonen edellytti, että Aravan avustamiseen saisi määrätä enintään 5 miljardia markkaa ja että suurempaa summaa hallitus pitäisi epäluottamuslauseena. Kun eduskunta hyväksyi monimutkaisten äänestysten jälkeen kokoomuksen ehdotuksen, jossa 5 miljardia olisi ollut vähimmäismäärä, oli epäluottamuslause väistämätön.

Budjettiesityksen käsittely venyi pitkälle vuoden 1954 puolelle, ja Niukkas-budjetti kirjoitettiin eduskunnan valtiovarainvaliokunnassa uudelleen. Valiokunnassa budjetin loppusummat olivat nousseet 31 miljardilla markalla. Lisäykset olivat 2 miljardia enemmän kuin alkuperäisen Niukkas-budjetin vähennykset, ja lainvalmistelukuntakin jäi tyypistämättä. ■

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajan-kohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutuslalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaan HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päättymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaja

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumero

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaja)

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikosentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki